Přítomnost

ROČNÍK I. V PRAZE 16. října 1924. ČÍSLO 40.

Politika

Podivný prorok.

Pan poslanec Dr. Kramář mluvil nedávno na slavnostní schůzi v Plzni, a tu jsme se dověděli o jeho proroctví, kterého jsme posud neznali, alespoň jsme si ho neuvědomili. Pan poslanec prorokuje rád. První velké proroctví bylo na začátku války, že Rusko nás vysvobodí; Dr. Kramář byl si tak jist, že neuznával potřeby jiné osvobozenské akce. Ale Rusko nás neosvobodilo, parní válec, ve který Dr. Kramář věřil, ukázal se být polámaným válečkem. Pro toto proroctví Dr. Kramář má omluvu v četných spoluprorocích. Pro své druhé proroctví o Rusku té omluvy už nemá. Prorokoval totiž spásu Ruska skrze Denikina, že Prozřetelnost ho Rusku a nám seslala. Než Prozřetelnost se nikterak tím proroctvím necítila vázána a dementovala proroka šeredně.

A teď nové proroctví: »To, čeho jsem se obával, co jsem předpovídal, to se stává dnes skutkem, dříve než jsem myslil.« Dr. Kramář totiž objevil najednou a tak pozdě — velký stát německý, který svět překvapí svou hospodářskou silou; Německo — běduje náš prorok — bude v Společnosti Národů a tam, podle stanov Společnosti, se bude zastávat všech německých minorit, také našich v republice.

Že veliké Německo, přes svou porážku, existuje, věděli všichni soudní lidé v Evropě; a myslící lidé v Evropě očekávali, že Německo se vzpamatuje a opět sesílí. A všichni rozumní politikové v Evropě a také v Čechách to očekávali a na to se i připravovali. Celá evropská politika měla před sebou bolavý problém německý; jen politikové slepí nepochopovali, jak se po válce a mírových konferencích mění světová situace a hlavně problémem německým a ruským. Nebylo a není možné, aby dva největší národové Evropy stáli mimo a proti ostatním národům. Jen si situaci jasně představme a ptejme se, kdo v Evropě vůči a proti Německu a Rusku přichází v úvahu? Zastavme se napřed u Německa. Tu má největší význam politický a vojenský Francie a jediná Francie! Anglie na svém ostrově a ve spojení se svými dominiemi snadno může se k Evropě obrátit zády; pokusy se staly, a proto politika francouzská musila obrátit, neboť p. Poincaré odrážel Anglii a pomáhal — Německu. Italie byla za války proti Rakousku, ale nebyla proti Německu a není proti němu i po válce. Všecky ostatní staré státy až na Belgii jsou Německu více méně nakloněny. K tomu všemu musí se uvážit, že Amerika taktéž je pro Německo, alespoň není proti němu. Za této situace zbývají státy nové, namnoze nehotové, nekonsolidované, a ty mají úkol, konsolidovat se proti vůli Německa.

Že tato situace specielně pro naši republiku je vážná, kdo by o tom pochyboval? Ale ta situace byla před válkou, byla za války a je po válce. To je dáno naší zeměpisnou polohou a historickým vývojem. Hic Rhodus, hic salta! Dr. Kramář nepochopil tuto naši situaci před válkou, nepochopil ji za války, nepochopil ji po válce, sic by nebyl povolil svým osobním nechutím a byl by zůstal ve vládě a byl by pracoval na konsolidaci republiky; místo toho on, prvý náš ministr-předseda, nechal vlády a dal se na politický vandr republikou a útočil na Němce, na vládu a hlavně na ministra Beneše a na presidenta. V tom okamžiku, kdy v Plzni se leká velikého Německa, jeho známí nohsledové prof. Mareš a j. aranžují v Praze schůzi a bouří proti germanofilské politice v celé naší republice! Úředník udělal hloupost, ministr vnitra věc napravil, ale vychovanci Dr. Kramáře nemají jiných starostí než také útočit.

Dr. Kramář v Plzni se také lekl ruských bolševiků, že vstoupí do Společnosti Národů a že budou pro naše menšiny žádat sebeurčení národů. Rozumní lidé v Evropě a u nás čekali také toto. Naše politika se právě pro všechny eventuality připravovala; to mohl a musil vidět každý politický nováček, jen Dr. Kramář to vidět nemohl a hlavně — nechtěl. Vyplazoval jazyk také na bolševiky a zase na Dr. Beneše a na presidenta. A teď najednou hlásá čirý pessimism, ba přímo nihilism; deklamuje, že naše položení není veselé a že jsme neučinili (rozuměj legie atd.) všechno, abychom měli slovanské Rusko, které by nás chránilo. Dr. Kramář neví prý, jaká bude budoucnost bez Ruska. To právě je ten nihilism. Bez Ruska jsme ztraceni — to je všecka moudrost slovanské politiky Dr. Kramáře; i nadával bolševikům vrahů a žaloval na Dr. Beneše, že vrahům podává ruku. Že to udělal také Dr. Rašín, to Dr. Kramář ve své čistě osobní politice sám sobě a svému publiku zamlčoval. Proti všem těm pohromám, praví Dr. Kramář, není nic jiného, než ta vnitřní práce, jejímž představitelem je profesor Lukavský. A dále slyšíme, že musíme všichni stát za jedním praporem a musíme mít národní stát. Tento recept Dr. Kramář předpisuje již dlouho, ale je tak všeobecný, že by sebe vlastenečtější, národnější a slovanštější apatykář nám podle něho nedovedl udělat tu Kramářovskou medicinu. Na konec své řeči Dr. Kramář se trochu vzpamatoval. Že prý nechce nikomu ubližovat, že nechce být násilníkem, pouze žádá, aby naše menšiny cítily se elementem státním. V tom s Dr. Kramářem lze souhlasit; ale sotva se najde odpovědný politik, neřku-li státník, jenž by schvaloval taktiku, jíž menšinám tu žádoucí státnost vštěpuje.

Mnoho je povolaných, ale málo vyvolených, řekli bychom, pozorujíce počínání Dr. Kramáře; je velikým zklamáním pro národní demokracii a buržoasii velikou překážkou. Republice škodil z počátku — ale teď je již neškodným.

Gruzinský Garibaldi.

Tento lidský dokument zasvěcuje neobyčejně jasně do psychologie povstaleckého boje a houževnaté zuřivosti, s níž bojuje sovětská vláda. Západoevropský čtenář dovede si jinak o těchto věcech sotva učiniti představu.

Jméno Valika Džugeliho není známo ani všem politikům z povolání, tím méně ovšem průměrnému vzdělanému Evropanu. Valiko Džugeli je jednou z četných obětí posledního gruzinského povstání, byv zákeřně ubit čekisty, kteří v něm právem

viděli vtělení gruzínské národní idey. Nadepsal jsem tuto úvahu — gruzínský Garibaldi, čímž má býti naznačen význam zesnulého pro Gruzii. Ovšem pro Evropu Gruzie i po svém osamostatnění zůstává ponejvíce pouhým zeměpisným pojmem, její kulturní a zejména sociálně politický význam není širší veřejnosti pohříchu znám, ač tu jde o první zdařilý praktický pokus o uskutečnění opravdu demokratického a socialistického státu, jenž v krátké době (konec 1918 až počátek 1921) úspěšně provedl nejzákladnější sociální reformy, přesahující svým významem a účinností meze t. zv. socialistického minima.

Proto Evropa neznala gruzínského Garibaldiho — Valika Džugeli, jemuž se zdařil pokus sespolečenštění armády a jehož nacionální garda rozhodla problém gruzínské samostatnosti a uhájila Gruzii před katastrofálními následky likvidace kavkazské fronty, byla však bohužel bezmocnou proti nenadálému a zákeřnému přepadení bolševiků; nicméně po celou krutou dobu moskevské rudé okupace hrdinsky, ač v podzemí konala svou národní a socialistickou povinnost.

Největší tragedií Džugeliho bylo právě to, že věděl, jsa chycen bolševiky, o prozrazení povstaleckého plánu, že nemohl zabrániti jeho vypuknutí, že bylo jeho jména jesuitsky zneužito bolševiky proti povstalcům a pro desorganisaci povstání.

Jaká duševní muka vytrpěl tento člověk za srpnových dnů povstání, než rána čekistova ho skolila, nejlépe vysvítá z dopisu Džugeliho, napsaného v tifliské »Čece« (cela č. 19), bohužel tendenčně zfalšovaného bolševiky a uveřejněného v jejich místním orgánu. Autentické znění dopisu snad nikdy nebude známo, neboť »mrtví mlčí«; ale dopis ten přese vše zůstane jedním z nejhroznějších lidských dokumentů.

Letos na jaře Džugeli vrátil se tajně do vlasti, aby se na místě informoval o stavu věci, o vyhlídkách revoluční akce proti bolševikům. Znal arci dobře sílu nepřítele, proti němuž chtěl bojovati. Bylo mu známo, že alfou i omegou bolševického politického umění je provokace, technicky přivedená na takovou výši virtuosity, že v dosavadních dějinách světového despotismu marně hledáme pro ni přibližnou obdobu. Nemyslil však, že jed zrady pronikl již do řad jeho nejbližších spolupracovníků, že bolševikům se podařilo kontrolovati kontakt gruzínské emigrace s vlastí a takto býti docela au courant o politických plánech a úmyslech gruzínského protibolševického tábora. Teprve jeho nenadálé zatčení a okolnosti, za nichž k tomu došlo, zjevilo Džugelimu tuto skutečnost. »Pochopil jsem — zmiňuje se o tom ve svém dopise — že v našem domě není vše v pořádku, že není vše dobře, že nepřítel má své uši a oči mezi našinci ...« Následující výslech před Čekou potvrdil tuto domněnku a rozvál poslední pochybnosti. Svůj duševní stav, způsobený tímto vědomím, Džugeli zevrubně popisuje sám.

»Bylo mi velmi úzko; počaly mne mučiti pochybnosti, a abych jednou pro vždy unikl z tohoto hrozného kruhu, rozhodl jsem se skoncovati se svým životem. Snad nebylo to revoluční, ale bylo by to rázné a pomohlo by mi to jednou ranou rozluštiti všechny otázky. Touto smrtí nechtěl jsem ani demonstrovati, ani protestovati. Naopak — napadlo mne, že tato smrt byla by »smrtí na smířenou« a že by snad přiměla kde koho z té a z oné strany, aby o ní přemítal... A tak v noci mezi 7. a 8. srpnem, vrátiv se po jednom velmi zajímavém výslechu-rozhovoru, průběhem kterého byly dotčeny »velké otázky« a za něhož my oba, soudce i já, snažili jsme se argumentovati Marxem a zájmy proletariátu, neodvratně jsem byl rozhodnut k »sebelikvidaci«. Pohříchu neměl jsem po ruce nutných »chirurgických nástrojů« a musil jsem pracovati nabroušenou lžící, jehlou a hřebíkem. Pomocí těchto nástrojů pokusil jsem se přetnout si žíly, ale pohříchu tyto pomůcky byly velmi špatné a já byl jsem špatným fysiologem: s velikou námahou a nesnázemi přetal jsem si žíly v šesti místech — na levé ruce. Bohužel, ztratil jsem krve sotva dvě, tři libry, a přes veškeré mé úsilí nezdařilo se mi vykrváceti. Potom jsem se rozhodl způsobiti otravu krve a k tomu účelu všechny své rány jsem hustě posypal rezem. Dosud není žádných následků a já začínám i tu pozbývati naděje. Proto reservoval jsem pro sebe poslední prostředek, totiž hladovku. Doufám, že aspoň tento neselže.«

Než i tento tragický selhal a čekisté znemožnili další sebevražedné pokusy. Tělesně vyčerpaného Džugeliho navštívil člen místní »čeky«, aby ho podrobil duševní inkvisici.

»Valiko,« pravil, »víme, že jste přijel, abyste organisoval povstání; vězte, že povstání nezorganisujete a že bude z toho jen dobrodružství. A toto dobrodružství bezohledně potlačíme. Nechceme toho dobrodružství a proto pravíme vám: nutno učiniti konec všem těmto přípravám a dobrodružstvím.«

Potom došlo mezi Džugelim a tímto vrchním čekistou k dialogu, hodnému pera autora »Velkého Inkvisitora«. Byl to duševní souboj pro polapenou oběť a obvyklý provokační training pro bolševického velmistra.

»Jako revolucionář — namítal Džugeli — mám a budu míti za to, že bojující národ má právo na vzpouru. To pravil Marx, to říkali bolševici. Tedy nikoliv theoretická stránka je pro nás spornou otázkou, nýbrž pouze praxe. Nejsem fanatikem povstání a budu-li přesvědčen, že povstání nepřinese národu ničeho kromě neštěstí, zvrhne-li se pouze v dobrodružství, pak budu míti dosti odvahy, abych rozhodně vystoupil proti němu a vůbec dal je z denního pořadu.«

Ovšem byl-li tento problém mučivý a zásadní povahy pro Džugeliho, čekista aranžoval tuto komedii theoretické diskuse jenom proto, aby psychicky co nejvíce zmořil svou oběť a prakticky pokusil se o zneužití jména Džugeliho pro své úmysly. Nešlo mu o nic jiného, než aby z Džugeliho udělal gruzínského Savinkova a aby jeho jménem mohl desorganisovati povstaleckou akci a aby gruzínské emigraci v Paříži vrhl do obličeje »upřímné doznání a pokání« toho, kdo byl duší a inspirátorem národního odboje. Čeka zneužila ovšem těchto rozhovorů s Džugelim, zfalšovala jeho písemný projev, z něhož uvádíme tu některé typické výňatky, pustila do světa klevetnickou zprávu o jeho zradě a pak ho ubila jak na jatkách. Ve svých zprávách zdůrazňovala mezi jiným, že Džugeli prý osobně sdělil předsedovi »Čeky« své dojmy o humanním zacházení s ním v bolševickém vězení.

V dialogu pokračovalo se večer téhož dne, a tu Džugelimu byly předloženy listiny a fakta, jež naprosto ujistily ho v tom, že zrada důkladně se zahnízdila v řadách jeho stoupenců. »Z toho všeho — píše Džugeli — bylo mi zřejmo, že celá řada zatčení a zejména mé není nahodilé; kromě toho jsem se přesvědčil, že velice často naše důležitá korespondence zprvu se dostává do vašich rukou a až potom doručujete ji na místo. Bylo pro mne jasné, že vaše oko pilně pátrá a že v našem táboře jsou »jistá individua«. Potom nesměl jsem již déle kolísati a mé rozhodnutí zcela se vyhranilo...«

Znamenalo to, že za těchto okolností, kdy plány a disposice chystaného povstání byly předem známy Moskvě, Džugeli musil rozhodně je zavrhnouti.

Duševní svůj stav v tomto kritickém okamžiku líčí sám takto: »Celý den potom uvažoval jsem o těchto nových zprávách, přemítal jsem o tom v noci. Bylo mi jasno, že tento veliký problém, jehož nadšencem byl jsem více než kdokoliv jiný, za těchto okolností předem je odsouzen k nezdaru a že z toho nebude ničeho mimo dobrodružství. Víte (projev je adresován jeho přátelům i stoupencům v Gruzii a v cizině. — H. B.) také, že dle své povahy nejsem dobrodruh, a proto hlava mi praskala myšlenkami.«

Nutno bylo stůj co stůj zabrániti vypuknutí osudného povstání. Mohlo se to státi pouze osobní autoritou gruzínského Garibaldiho. Ale jak technicky provésti to za těchto okolností, kdy

Džugeli fakticky byl zajatcem a rukojmím »čeky«, osvobozen mohl býti leda za cenu zrady národní věci.

»Hrozně jsem chtěl — píše — sděliti tento svůj názor soudruhům na svobodě, sděliti to celé Gruzii. Byl jsem ochoten přijmouti zoufalé podmínky jenom proto, aby byla mi dána možnost učiniti to: zcela upřímně jsem nabízel: »dejte mi jed pomalu působící; vezmu jej zde, ale s podmínkou, že propustíte mne pak na svobodu. A potom budu moci zcela směle, aniž bych se obával jakýchkoliv podezřívání, vysloviti své názory a rozhodně vystoupiti proti theorii povstání. Stačí mi k tomu účeli tři dny.«

Samozřejmě, že tato naivně zoufalá a tragická žádost byla čekisty naprosto zamítnuta. Nebot bolševikům nezáleželo na zamezeni tohoto povstání; naopak, vypuknutí této revolty bylo pro ně vítanou záminkou k zaplavení Gruzie krví všech těch, koho dávno měli na mušce, v zájmu své vlády. Neméně důležitým bylo pak pro ně osobní zkompromitování Džugeliho v nacionálně-revolučním gruzinském táboře. Aby dosáhli tohoto cíle, přišli na tento plán. Džugelimu, jenž předem a bez soudu byl jimi určen smrti, dali osobní schůzku s třemi jeho soudruhy, rovněž uvězněnými. Jim Džugeli měl vyložiti své názory, zejména zatracení chystaného povstání a povstalecké taktiky vůbec. Tito tři svědkové jeho »odpadnutí« byli ponecháni na živu, aby bolševici mohli pak jimi argumentovati proti mrtvému. Plán ten byl uskutečněn. Tímto způsobem stanovisko Džugeliho mělo se dostati přes mříže »čeky« ven do celé Gruzie.

Avšak cit zodpovědnosti Džugeliho nebyl tím zcela uspokojen. Odhodlává se k poslednímu, vskutku zoufalému kroku. Své názory na povstání rozhoduje se sděliti svým stoupencům prostřednictvím tifliského komunistického orgánu, což ovšem bolševikům je vítaným a nenadálým překvapením. Uveřejňují tento projev, ovšem s výňatky a korekturami, jejichž účelem je osobní diskreditování autora.

»Vím — praví Džugeli úvodem — že mnozí tento dopis vysvětlí si mou malomyslností a zbabělostí. Avšak nikoliv, soudruzi, není malomyslnost či zbabělost; tot mé přesvědčení. Tímto dopisem nehledám pro sebe ani shovívavosti, ani slitování. Naopak, plně beru zaň zodpovědnost. Ne proto, abych se zachránil, naopak, abych, bude-li toho zapotřebí, svojí smrtí dokázal, že vynakládám veškeré své úsilí na zamezení nových bezúčelných obětí, píši tyto řádky.... Vím, že v táboře odpůrců toto mé prohlášení vyvolá utajovaný smích anebo možná zjevnou pohanu a že takto se dostanu do křížového ohně přátel a nepřátel. Nicméně píši tyto řádky. Jdu na tato mravní a fysická muka, nebot mám za to, že projednávaná otázka je důležitější než mé city, blaho národa znamená více než já... Chci věřiti, že ti, kdo mne znají, kdo viděli mne v nebezpečí a vědí, že jsem se nikdy mu nevyhýbal, že zkrátka všichni, kdo věří v mou občanskou poctivost, neurazí mne výtkou zbabělosti anebo malomyslností. Ujišťuji všechny — přátele a odpůrce, že už ne tak příliš si cením osobního života, abych protq dělal kompromis se svědomím, obchodoval s podlostí. Téměř 20 roků složím zájmům dělnické třídy a za tu dobu nezískal jsem ani bohatství, ani postavení, ani rodiny. Jediné, co mám, tot mé dobré jméno, má revoluční čest, a tyto ovšem neprodám za záchranu života. A ne proto se obracím na vás s tímto dopisem, abych dojmul srdce vítězů, nýbrž jenom proto, že mám rád svůj národ a chci od něho odvrátiti veškeré nesnáze... Vím, soudruzi, že někdy konstatovati včas svou porážku je nesrovnatelně trapnější, než pokračovati v bezúčelném a ničivém boji...«

»Je možno, že budou chtíti mne odstřelit; zpozorúji-li to, nějakým způsobem sám spáchám sebevraždu. Pravda, špatnými nástroji těžko bude to dokázati, přece však doufám, že bude to tak líp. Vězte, že umru-li, poslední mé myšlenky budou platiti vlasti, pracujícím a socialismu... Pak mojí poslední prosbou bude, abyste náš veliký problém podrobili revisi, zase probrali a dali pryč z denního pořadu. Nyní národ to potřebuje nutně... I když je mi souzeno, abych zemřel, před smrtí budu míti odvahu, s ještě větší rozhodností dotvrditi pravdivost tohoto dopisu.«

Džugeli zemřel, nikoliv na popravišti, ale za výslechu v pracovně vyšetřujícího čekisty, zákeřnou ranou z revolveru.

Byl zatčen 6. srpna. Povstání vypuklo 29. Bolševici předstírali, že jde jim o předejití tomuto zbytečnému krveprolévání. Provokovali Džugeliho, aby byl jim v tom nápomocen svou autoritou. Gruzinský Garibaldi, riskuje svou vlastní čest, učinil více než bylo možno, aby zachránil svůj národ a vlast před obnovením předem prohrané občanské války, učinil tak zavčas. Ale jeho dopis bolševici uveřejnili teprve 29. srpna, tedy v den, kdy povstání fakticky propuklo. Ale ne dost na tom. Tento projev Džugeliho byl tendenčně zkorigován a doprovázen prohlášením »Čeky« o přeběhnutí Džugeliho na stranu bolševiků. Džugeli, Chomeriki a jiní vynikající rukojmí z protibolševického tábora, zasvěcení již smrti, byli demonstrativně v automobilech vozeni hlavními ulicemi Tiflisu, aby povstalci ad oculos mohli se přesvědčiti o jejich národní zradě. A 30. srpna, v noci, Džugeli byl zabit. Téže noci zahynuli 23 jeho spolubojovníci. *H. B.*

Život a instituce

Dr. Ladislav P. Procházka:

O české kuchyni.

V první polovici 19. století začal se Francouz Le Play zabývati rozborem výživy dělnických rodin. Od té doby podniknuty byly podobné rozbory ve větším měřítku v Belgii, Spojených Státech, Švýcarsku, Anglii, Dánsku a Německu. Nejrozsáhlejší práce byla americká — týkala se vyšetření 34.000 rodin o 168.000 hlav.

Práce německá — našim poměrům nejbližší — byla konána začátkem tohoto století současně císařským statistickým úřadem a svazem kovodělníků dle stejného principu; výsledky obou šetření se málo liší. Stanoveno tenkrát, že německý dělník vydá se svého příjmu:

na potravu	52·0%
na šatstvo	11·2%
na byt	17·0%
na topení a svícení	4·3%
na různé	15·5%
	100·0%

Stanoveno také přesně, kolik procent vydání připadá na jednotlivé potraviny — chléb, mléko, brambory, maso etc. etc.

Podobná čísla stanovena dle výsledků podrobných zkoušek v rodinách úřednických.

Ruská statistika z r. 1898 uvádí spotřebu masa v různých zemích na hlavu a rok v librách takto:

Spojené Státy	147
Anglie	117
Francie	77
Německo	64
Rakousko-Uhersko	60
Rusko	50
Italie	27

Nauka o výživě vyvinuta je vědecky pouze po stránce fysiologické — a to vlastně pouze se stanoviska čisté vědy, bez velikého ohledu na praktický život a jeho potřeby. Vždyť posud nemáme pevných čísel o potřebě různých základních součástí potravin — bílkovin, uhlohydrátů a tuků — pro výživu, udržující tělo v rovnováze. Tím méně máme vědecký podklad pro posouzení potřebné kvantity potravin i jejich kvality, a naprosto téměř schází v hygieně výživy vědecké prozkoumání přípravy potravin.

Tento obor hygieny — u nás posud naprosto v plenkách — jejž bych nazval studiem lidové výživy, má velikou důležitost jednak po stránce zdravotnické, ale nemenší po stránce národohospodářské, neboť způsob lidové výživy, nikoliv sama kvantitativní produkce potravin, určuje soběstačnost té neb oné země; má však veliký význam po stránce tělesného vývoje lidu, ba i jeho vývoje duševního a hlavně vývoje národního charakteru a temperamentu.

Studium lidové výživy nikdy nepovede k universálním výsledkům; jeť způsob výživy tak rozmanitý, tak vázán na místní vlivy klimatu, způsobu zaměstnání, rozšíření kultury a konečně i místních zvyků a národních tradic, že každý národ, ba každá země měla by si toto studium provésti pro sebe zvlášť.

Nebude tu možna práce čistě vědecká, laboratorní: je tu nutně třeba kombinace vědecké práce s praktickými bedlivými pozorováními, pečlivým studiem výživy lidové dle jednotlivých krajů, sídlišť, zaměstnání, věku, příjmů, zvyků rodinných. Je to nesmírně důležitá práce; představoval jsem si, že ji provedeme v novém státním zdravotním ústavu, který právě se dostavuje. Naše hygiena potravinářská musí vystoupiti ze své byrokratické upiatosti, musí přestati držeti se křečovitě za sukně nedostatečného rakouského zákona potravinářského a Codex alimentarius, jenž ve válce i po ní stal se knihou báchorek. Dozor na potraviny, jak se dle zákona provádí, nemá velké ceny; před falšováním potravin zdraví škodlivým chrání více obchodní konkurence než několik nedostatečně vypravených ústavů a chatrný zákon, plný ohledů na falšovatele potravin. Za to se nikdo nestará o to, co jedí lidé v horách, kde se nic nerodí, než brambory a zelí a chudičký oves; stačilo v jedné takové vesnici na Slovensku, kde lidé byli živi od století jen bramborami a zelím a mlékem, aby se tam zřídila blízko družstevní mlékárna, kam honem všecko mléko, dříve doma snědené, se prodalo — aby umřelo 80 dětí ze 100 podvýživou a katarhy střevními. Jsem pevně o tom přesvědčen, že studium lidové výživy, dobře a prakticky organisované a vedoucí k cílevědomým pokusům o reformu lidové výživy tam, kde je špatná, má ohromný význam pro národní zdraví.

*

Poněvadž však posud nemáme tohoto studia a jeho výsledků, může býti omluveno, pokusíme-li se o malou studii o výživě našeho lidu jen na cestě empirické, a o nesmělý posudek toho, čemu se říká »česká kuchyně«. Je to název pro způsob výživy dosti rozmanitý a těžko přesně definovatelný. Ve své střední míře, jakožto způsob výživy středních vrstev, u nás nejčetnějších, znamená asi toto:

Rozdělení jídla na mnoho — čtyři až pět — jídel denně. Největší důraz klade se na oběd — polední stolování — skládající se z několika různých potravin; v poledne se pojídá i kvantitativně nejvíce. Večeře je na druhém místě: skládá se pravidelně z jediného jídla. Ostatní denní stolování — snídaní ranní, přesnídávka dopolední a odpolední svačina — jsou kvapná, bez velkého významu, pojídá se tu málo a lehké potraviny.

Pokud se týče volby potravin, má česká kuchyně proti všem jiným jednu typickou zvláštnost: moučníky nikoli pouze jakožto příkrmy neb desert, nýbrž jakožto hlavní jídlo, ceněné často stejně jako pokrm masitý; při tom nekonečně rozmanitou přípravu moučníků nejen pečených, ale i vařených, slaných i sladkých. Český žaludek je akklimatisován na požívání takových kvant těchto nejrůznějších moučných jídel, že je to přímo národní zvláštností. Naproti tomu příprava masa je poměrně málo rozmanitá, proti francouzské kuchyni přímo chudá. Specialitou je obliba vařeného masa hovězího, při němž rozmanitosti dociluje se různými omáčkami a kombinací s moučníky. Zelenina vůbec není lidovou potravinou, požívá se jí poměrně málo; ovoce platí za pochutinu, ne potravinu, a není pravidelnou částí stolování. Snídaní a přesnídávku tvoří zpravidla káva — vlastně odvar různých přípravků se špetičkou pravé kávy a mlékem; chléb i bílý — housky různého tvaru — i tmavý ze žitné neb zadnější pšeničné mouky — slouží jako příkrm. Oblíbenou masitou potravou jsou uzenářské výrobky, tvořící důležitou součást stravy — hlavně přesnídávky a večeře. Hlavním nápojem je lehké pivo; víno dobré je jednak vzácností, jednak drahé, jako pravidelná součást stolování skoro nepřichází v úvahu.

K srovnání zcela zběžně hlavní znaky cizích kuchyní:

Francouzská: ráno lehká snídaně, ale obsažnější a výživnější než naše; v poledne přesnídávka z několika jídel, oběd večer. Hlavní součástí je maso nejrozmanitější úpravy; mnoho chodů, o malých porcích; zelenina podstatnou součástí stravy, rovněž ovoce. Chléb pouze bílý je příkrmem; moučníky pouze jako desert ve formě cukrářské (patisserie). Jídlo koncentrovanější výživnosti, lehce stravitelné, jeho kvantita daleko menší, než u nás. Hlavní nápoj: lehké víno.

Anglická a americká: jí se třikráte denně. Ráno silná snídaní o několika chodech, potraviny masité, vejce, ovesná kaše, máslo, bílý chléb a pod. V poledne lehká masitá přesnídávka; hlavní jídlo (oběd) večer mezi 6—7 hod. Moučníky jen jako pochutina (dessert). Úprava poměrně jednotvárná; zelenina a ovoce součástí stravy. Potraviny koncentrované výživnosti, proto kvantum menší než u nás. Nápoje: v Anglii těžké pivo, víno, v Americe ovocné šťávy, mléko.

*

Podstatným znakem české kuchyně v tomto srovnání je kvantum. Jíme stravu smíšenou, málo koncentrovanou; abychom docílili potřebného kvanta bílkovin a tuků, musíme požíti několikanásobné množství rostlinné stravy, než při koncentrované stravě masité. V poledne a večer žádáme těžké nasycení až do pocitu úplné plnosti, ba až do němoty a nehybnosti.

Rozdělení jídla na čtyři i pět stolování je nestejnoměrné; pouze dvojí stolování — v poledne a večer — je vydatné a hlavního významu pro výživu; druhá dvě či tři jsou povrchní, slabě výživná. Za to však nemáme téměř pocitu hladu, protože jíme nejméně každé tři hodiny.

Naše rozdělení stolování, veliké kvantum jídla a hlavně položení hlavního stolování na poledne působí, že nás jídlo stojí příliš mnoho času. V práci denní na-

stává v poledne aspoň dvouhodinná přestávka v nejlepším denním čase. Jednoduchá frekvence v úřadech, překládající oběd na půl třetí odpoledne, připravuje nás vlastně o celé odpůldne: od oběda do večeře se už mnoho neudělá.

Účinky tohoto systému je těžko posouditi jen tak s patra, bez řádného studia a svědomitých pokusů. Ze srovnání s cizinou napadají mi hlavně tři rozdíly: ve Francii, Švýcarech, Dánsku, Holandsku zdálo se mi, že vidím daleko více statných, kvetoucích dětí, než u nás. Naše děti právě ve vrstvách plného požitku »české kuchyně« zůstávají dlouho slabší, bledší a hubenější; potřebují dlouho, než jejich organismus se aklimatisuje na naši těžkou stravu a její nestejnoměrné denní rozdělení; teprve tak od čtrnáctého roku se rychleji vyvinují a dohánějí zameškané. — Druhý nápadný zjev je nepoměrné tloustnutí od třicátého roku nahoru; rozdíl proti Francouzům, Angličanům a Američanům je tu frapantní, a zvláště u žen do očí bijící. Třetí nápadný zjev je poměrně rychlé opotřebování; naši muži od šedesáti let nahoru — často mnohem dříve — jsou intensivní práce málo schopni, plni různých neduhů, a žádají v tomto věku už klidu a pense; proti Francouzům a Anglosasům je to rozhodně brzo — tam vidíte muže v plné činnosti nejméně o deset let později — Pak je jisto, že všichni máme poměrně špatné zuby; bezvadný, úplný chrup je u nás vzácností. Zubní kaz začíná již v dětských a jinošských létech: rozšafní zubní lékaři kladou tomu vinu nevhodnosti výživy. — Nechci se pouštěti do rozboru často nadhazované otázky, nepůsobí-li česká kuchyně i pivo na naši poměrnou nehybnost, těžkost myšlení, nedostatek veselosti životní, malou způsobilost k sportům, spojeným s živým tělesným pohybem, a hlavně brzkou ztrátu dětinskosti a hravosti, které tak dlouho ke svému výtečnému prospěchu a mé veliké závisti podržují hlavně Američané a Angličané.

Nesmíme ovšem generalisovati. Českou kuchyni v plné její šíři mohou dnes pěstovati jenom vrstvy zámožnější. Už za války přišla bída na Achajce; ale budiž mi dovoleno vysloviti, co se ví a nepovídá: že sice tenkráte mnoho lidí a mnoho dětí trpělo podvýživou, ale že četným lidem ta ujma dělala tuze dobře; mnoho lékařů mi aspoň tvrdilo, že za války vymizel skoro rheumatismus a dna, že bylo i méně předčasných zkornatění tepen, méně otylosti. Po válce nastalo nové rozdělení majetku, česká kuchyň se stěhuje. Je příznačnou vlastností našeho malého člověka, že stoupne-li jeho blahobyt, stoupne jeho životní míra nejvíce — ne-li výhradně — in puncto jídla. Při sledování bytové otázky jsem se dopočítal v poslední době, že na př. dělnictvo naše ve starých svých bytech nevěnuje na činži 17% ze mzdy, jako dle hořejší tabulky německý dělník, nýbrž 5—8%; a že na stravu nepadne 52% z platu, nýbrž 60% a více. Bylo by velice zajímavo sledovati, pokud se tím zvyšuje zdravotní stav dělnictva, a na druhé straně jaký má tato okolnost vliv na hrozivé stoupání importu masa a mouky do naší republiky, a tím vliv na celé naše národní hospodářství a národní finance.

Při posuzování účinků výživy nutno míti v patrnosti trojí případ: 1. Jí se příliš mnoho. 2. Jí se správné množství ve správné úpravě. 3. Jí se příliš málo.

V prvním případě nastává přeživení, jež vede k otylosti, a k četným chorobám srdečního svalu, cév, jater, kožním chorobám, dně atd. Obávám se, že při bližším zkoumání se ukáže, že plná »česká kuchyně« vede k přeživení, a že ani rychlý vzrůst sportu a tělesných cvičení nezabrání jeho následkům.

Pro druhý případ bude na snadě otázka: kolik tedy mám jísti, jak a kdy? Odpověď není snadná, vede k ní cesta přes bedlivé studium a pečlivé úvahy, a musí býti individualisována dle věku, zaměstnání, osobní disposice, klimatu, doby roční atd. Ale se zřetelem na některé očividné chyby české kuchyně troufal bych si poradit aspoň tolik: jísti třikráte denně. Sesíliti snídaní, seslabiti oběd — nejlépe sloučiti ho s přesnídávkou kolem 12. hodiny polední — a hlavní jídlo přeložiti na večer kol 6—7 hodiny. Zařaditi do pravidelných jídel zeleninu a ovoce. Píti pivo pouze večer, a to nejvíce 1 litr. Snížiti kvantum, nejísti nikdy až do úplného nasycení či přesycení.

V třetím případě — jí-li se málo a špatně — nastává podvýživa se svými smutnými průvodci.

Rozdělil bych, používaje vzorce Grotjahnova, naše obyvatelstvo asi takto:

1. Majetní lidé, kterým neschází prostředků, aby si volili potraviny dle libosti. Habeant sibi! Nemáme u nás statistiky úmrtnosti dle povolání a majetnosti, jako Angličané, s propočítáním průměrného věku jako Němci, Angličané a Američané; ale nezdá se mi, že by se v těchto vrstvách méně stonalo a později umíralo, než u méně majetných. O to, oč je tu méně tuberkulosy, je více otylosti, srdečních chorob, předčasné sklerosy tepen a neurasthenie. V městech, hlavně v Praze, bohaté rodiny v třetí neb čtvrté generaci většinou vymírají.

2. T. zv. střední vrstvy, t. j. maloměšťáci v městech, střední úřednictvo, lépe situované kvalifikované dělnictvo. Panuje zde snaha, využíti co nejvíce všech slastí české kuchyně, ba i snaha po stravě koncentrovanější, t. j. převážně masité; korrektorem kvantity i kvality a koncentrovanosti stravy jsou těsné finance a drahota potravin; výdaje na stravu daleko převažují polovic příjmů, pohybujíce se kol 60% a více. Vhodná úprava stravy a stolování pomohla by těmto vrstvám velice nejenom zdravotně, ale i finančně.

3. Selské obyvatelstvo, čeleď zemědělská, venkovští řemeslníci a obchodníci, a ti dělníci, kteří mohou vésti malé hospodářství a chov drobného dobytka pro svou potřebu. Zde převládá různý lokální charakter stravování; strava je převahou rostlinná, moučná; tuk a maso se pojídá občas, nikoli denně; občasný nedostatek masitých pokrmů, t. j. snadno stravitelných a soustředěných bílkovin a tuků vyrovnává se velkým kvantem chleba, moučníků, bramborů. Znamenitým pomocníkem, hlavně při výchově dětí, je mléko, ať už kravské, nebo kozí. Koza je velikým přítelem a dobrodiním malého člověka, zvláště jeho dětí. Protože tyto vrstvy při své drsné a voluminosní stravě mají hojně tělesné práce a pohybu na dobrém vzduchu, tráví dobře. Myslím, že v této kategorii jediné dociluje česká kuchyně jisté rovnováhy; tyto vrstvy považuji také za nejjadrnější — ony jsou to, jež, udržujíce se vytrvale po staletí generace za generací, dodávají své populační přebytky do měst; je to živý reservoir, ze kterého odjakživa náš národ čerpal nejlepší materiál a téměř všecky své nejlepší muže. A všimněte si, že v této kategorii se jí skoro šmahem jen třikráte denně.

4. Průmysloví dělníci nequalifikovaní a nádenníci, odtržení úplně od hospodářství polního a chovu domácích zvířat, poukázaní výhradně na svou mzdu. Také

tito mají tendenci, nahraditi jako kategorie 1. a 2. voluminésní stravu »venkovskou« (žitný chléb, luštěniny, moučníky, rostlinné tuky) stravou koncentrovanější (maso, bílý chléb, cukr, zvířecí tuky). Ale k tomu nestačí příjmy; tito lidé nemohou si již dopřáti dosti stravy rostlinné a moučné, a nemohou si ještě dopřáti masa, másla, cukru: u nich se ukazuje stav chronické podvýživy. — Zde platí slova francouzského lékaře Martiala:

»Nezdá se mi, že scházejí hlavně návody ku správné výživě, scházejí peníze. Můžete sepsati pro ně všecky návody vyživovací — nebudou čteny; dělník se stará především aby zlepšil svou mzdu. Až se mu to podaří, bude moci použíti pravidel hygieny a dbáti výživy fysiologické a rationelní.«

* * *

Ať už studie vyživovací u nás se podniknou nebo ne, jedna věc je jista: chceme-li způsobiti jakékoliv zlepšení, jakýkoliv obrat v lidové výživě, musíme pro to získati ty, kteří lidovou výživu mají skoro výhradně v rukou: ženy. Já sice velice si vážím toho, že dívky opouštějící obecnou neb dokonce měšťanskou školu vědí, kdo to byl Julius Caesar, co je to přepona trojúhelníka a jiné důkladné a učené věci; mnoho, a stále více a více se učí ve školách, jejich učebnice proti těm, které my mívali, jsou úplné učené monografie. Ale — holka se vdá, a ode dne po svatbě až do stáří musí vařit, nakupovat potraviny, starat se o domácnost; a v tom jí málo pomůže Julius Caesar i přepona trojúhelníka i učenost znamenitých školních knih. Kdyby bylo po mém, učily by se dívky sice také mnoho z toho, co dnes; ale v každé dívčí škole by musela býti lidová kuchyně s dobrou, rozumnou kuchařkou a hospodyní jako členem učitelského sboru, a vyučování ve vaření dobré a levné lidové stravy, nákupu potravin, úklidu domácnosti atd. povinným a pečlivě vedeným předmětem — právě tak, jako vyučování, jak zacházeti s novorozeným děckem a kojencem.

*

Neboť šedá je theorie, a já se obávám, že většina mužů, jež snad by tento článeček pohnul k tomu, aby u svého ministerstva výživy podali více méně energickou interpelaci, žádající za změnu jídelního lístku a doby stolování, nepochopí dobře. I v těchto sférách — ba snad v nich nejvíce — je lepší evoluce než revoluce.

Ale na druhé straně jsou tu hlavně muži, kteří sami nejvíce lpí na tradiční, rodinné stravě, na české kuchyni do extrému. Ženy a děti instinktivně tíhnou ke stravě koncentrované, po malých množstvích pojídané, a co nejrozmanitější. Mnoho zlostí v domácnostech s dětmi, které »nechtějí jísti« a ženami, které »jedí nepořádně« je nespravedlivých; velice často pochodí to odtud, že je nutíme, aby jedli jídla, proti nimž se jejich organismus instinktivně brání.

Je také dobře připomenouti si, že způsob stravování rodinného je jakési noli me tangere, a že lidi právem neradi si dají »koukat do talíře«. Je nutno tuto náladu respektovati; patřit stravování mezi věci delikátní, často z různých dobrých i trapných důvodů skrývané; patří konečně mezi několik málo opravdových svobodných individuelních rozhodování, jež nám zbyla v tlačenici lidí, zákonů, politiky a boje o život. Hygiena tu nikdy nemůže vystupovat v roli kazatele, tím méně zákonodárce a poručníka, nýbrž pouze ve formě rádce — jako vůbec v devíti desetinách těch věcí, jež nemají zůstati pouze napsány na papíře, ale opravdu přejíti v život a naplniti se. Krátce, lidová výživa a její uspořádání měla by se státi součástí lidové kultury; cesta k tomu vede od universit a výzkumných ústavů k učitelstvu a do školy obecné a občanské i střední.

Eugen Červinka:

Studentů a studentek otázka náboženská.

Studenti a studentky nejmladší. V pražských rodinách — v centru i na předměstí — je hodně loyálnosti vůči náboženským společnostem. Mnohé lze snadno dětem vykládati existencí Boha. Blahodárné účinky na morálku, která jest dána vztahem k Bohu vševědoucímu a zlé trestajícímu. Náboženský život doplňuje zhruba v této době: důvěřivá odevzdanost k antropomorfovanému Bohu ochránci; něco modlitby, občas do kostela, katolíci také k zpovědi a k přijímání. U vyznání, jež jsou v menšině, přirozeně vše intensivnější.

Ale negeneralisovat! Existuje dívčí prima, kde se z otcovských knihoven nosí do školy samostatně vypůjčené Hříchy papežů, Machar, všelijaké romány o jeptiškách a kněžích atd. Dvě vzájemně se v přesvědčení utvrzující úplné theoretické nihilistky.

Příznačná jest perioda, kdy smysl náboženství se chápe jako princip do, ut des. Já se pomodlím, Pánbůh mi za to nějak pomůže. Putování do chrámů před komposicemi. Dva šestáky žebrákovi, aby to dobře dopadlo.

Někdy nebývají odtud daleko prameny pověrčivosti. Denní návštěva kostela mívá tutéž pohnutku, z které se úzkostlivě chodí jen po kraji chodníku, pro niž se málokdo odvažuje třetí (nebo 13. podle místních poměrů) do třídy. Což je zjev, vyskytující se stejně u primánky jako u maturanta, který překročuje práh k dospělosti.

K studentům a studentkám nejmladším se nejvíce vztahuje odstavec o náboženských úkonech.

Je tu především modlitba. Od té doby, co přestalo povinné modlení ve škole, je málo příležitosti pozorovati, jak se studenti modlí. Jen v rodinách, kde je přísná náboženská výchova. V celku hodně formality. I vědomé.

»Modlila jsem se, protože jsem tomu byla od malička zvyklá. Potom jsem někde slyšela, že modlitba, na niž se nemyslí, nemá ceny. A já chtěla alespoň, abych druhý den nebyla volána. Snažila jsem se tedy při modlení přemýšlet o každém slově — ale to bylo těžké a nesnesitelně nucené. Potom jsem zkoušela přestávati se modliti a nakonec jsem to zapomněla.«

Návštěva kostelů je zjev mezi studenty a studentkami nesporně obecnější. Dětem se v kostele líbí. Přilákají varhany, kvintánku, sextána zájem o poklady a krásu uměleckou. Mimo to Bůh je útočiště a v kostele je nejlépe ho hledati. I jiné jsou motivy:

»Do kostelů se chodí jako někam, kde je naprostý klid, kde se můžeš pohřížiti do svých, světských myšlenek. Ale tím místem by mohla býti stejně zahrada nebo les, nebo malý, tichý vlastní pokoj.«

U katolíků významnou událostí, pokud jde o docházku do kostelů a zároveň zpověď, byl 28. říjen 1918. Dříve musili chodit všichni, jejichž nationale zaznamenávalo vyznání římskokatolické. Nosily se tedy na exhorty knížky, v chrámových lavicích se točil ber-dej, vyprávěly anekdoty atd. — což vše s převratem zmizelo. Dnes chodí pravidelně do kostela jen nepatrné procento, k zpovědi ještě méně.

Zpověď sama nebyla nikdy ve valné oblibě pro svou nediskretnost. Zejména studentkám bývala málo sympatická, přes to že se do sekundy, tercie většina obého pohlaví na ni připravovala svědomitě a poctivě absolvovala. Mezi zpovídajícími se hříš-

níky bývaly dvě karakteristicky odlišné skupiny. Jedni šli jen ke svému známému knězi, druhých by k němu nikdo nebyl dostal za nic na světě. Přirozeně ani nevinná prosba: »Půjč mi opsat ňáký hříchy, já už si žádný nemůžu vymyslet«, nebyla mezi dobrými přáteli překvapením. Než to dnes pozbývá den ze dne smyslu pro celek.

Vždyť i povinné vyučování náboženství na střední škole jest odstraněno. Do nepovinného málokde od sexty ještě chodí, a sekunda, v níž polovina z vyučování náboženství vystoupila, není vzácností. Katolický kněz dnes degradován vzhledem k nižším třídám na ochrannou ruku ve sboru, studentům a studentkám z vyšších tříd stal se vděčným objektem náboženskovědecko-filosofických útoků. Pokud jde o respekt, katolický kněz stojí nejen za svými kolegy jiných vyznání, nýbrž i za druhými profesory. Při nejmenším sklon k »nenucenějšímu« tónu — možná, že revanche svého druhu za cukrlata a svaté obrázky, jež někde vynáší »krásná odpověď«.

*

Z dětských střevíčků vývoj náboženské otázky studentů a studentek spěje cestami mnohými.

Nejprve velmi častý a pro celek karakteristický případ, kde se mentalita po dobu středoškolského studia nejméně mění:

Z dívčí kvarty 1924:

»Nikdo nemá k náboženství určitého stanoviska, přes to že nás je 90% v římsko-katolické církvi. Jsou u nás děvčata příliš povrchní, než aby se obírala takovými věcmi. Duševní náboženské boje, jak se o nich často píše, myslím, že žádná neprodělala. Snad je to tím, že se nám nedostalo náboženské výchovy. Nikdo nevěří tak, jak tomu křesťanství učí. To jsou věci směšné. Přirozeně něčemu odchylnému také nevěříme. To by stálo příliš mnoho přemýšlení. Říká se jednoduše, že se věří v nějakou vyšší bytost, která všecko řídí. Atheistka není rozhodně žádná.«

Ze septimy:

»Náboženství je pro naši třídu něco, o čem se neuvažuje, až na několik výjimek. Myslí-li se na něco vážně, jsou to knihy, nebo divadla nebo poměr k lidem. Náboženství je pro nás jaksi mimo život. Vyrostly jsme z mechanického modlení a chození do kostela a k podstatě, pravé podstatě a účelu náboženství jsme se ještě nedostaly. Jsme příliš mladé a roztříštěné.«

Stručněji poučí slovo studenta:

»Náboženství? Je věcí chuti, jako lihoviny. Někdo rád církevní kořalku, někdo víno osobního náboženství. Já jsem abstinent.«

Tak pravil oktaván L. P. 1924.

Méně jednoduchý je vývoj náboženské otázky u těch, kteří se dostali k lhostejnosti až po náboženských bojích a přemýšlení, i těch, kteří dospěli k jakémukoli názoru, o náboženství se zajímajícímu.

Je zjevem pravidelným, že dětinná víra (tehdy věřit znamená katolicky, evangelicky, židovsky) se časem ztrácí.

První pochybnosti mají motivy leckdy velmi rozmarné a hojně se tu uplatňují vlivy vnější. Povrchnost náboženského cítění v okolí, četba, učení o české reformaci a Kant-Laplaceově theorii, touha nezdát se zaostalým, když na př. zbožňovaný profesor přisvědčí kolegům, kteří se smějí že dotyčný či dotyčná »ještě« věří. Čemuž podléhá stejně venkovský synek, vychovaný bigotní matkou a hrající si u domácího oltáříčku ve svém pražském studentském pokojíku na kněze, jako městské dítě, začínající se za své náboženství stydět nebo objevující nové a nové nesrovnalosti v učení církve. (Toto se stává často při apologetických výkladech učitele náboženství).

Všichni neprožívají těchto chvil stejně intensivně. Někdo po nedramatickém duševním procesu sebevědomě o sobě prohlásí: »Nevěřím, zkrátka není nic«, jinde čte se v materiálu: »Trpěli jsme tehdy nesmírně«.

První nevěrectví lze psát klidně v uvozovkách.

»Člověk čte sebevědomě Havlíčka i Machara a dívá se s nimi na svět i na Boha, ale najednou přijde nějaké taková divná situace, kdy v duchu zase zkroušeně odprošuješ Boha, že jsi kdy pochyboval«.

Případ druhý je komplikovanější: Mládež, jak známo, je kritik přísný a všetečný. Při tom bere ráda vše opravdově. Takovým zakolísání víry v Boha znamená zoufalý vnitřní boj. Jsou ovšem, kteří se zastaví na pokraji: Kvasí to, zvědavost neukojena, vše nevysvětleno, ale řešení nikdo nepodává ani neřeší sám. — Jiní a jiné se však bolestně rvou se svými pochybami. Vždyť věřili upřímně, Bůh byl tak krásný. Kristus tak vznešený. Než hlásí se touha po poznání, o němž nelze pochybovat, proti náboženské víře ozývají se nejmožnější a nejnemožnější momenty, až náboženský sen se rozpadne jako domek z karet. Tehdy krise dostupuje vrcholu. Hledání a tápání. Což už je zjev zase hodně rozšířený.

Kam cesty vedou dále, záleží na jednotlivcích. Jsou, kteří ve snaze domýšlet, vystupují z církve. Hned podotýkám, aby snad někdo nezevšeobecňoval: Z církve se vystupuje také z prosté mody, jinde věc obstarají rodiče, jiní tak činí, aby neměli zkažené odpoledne docházkami do vyučování náboženství, agitace atd.

Neveliké procento, které vystoupilo z církve z přesvědčení — zpravidla to bývají z nejnadanějších a z nejvyspělejších — rozloučením s náboženskou společností dávno ještě není u konce se svou náboženskou otázkou. Bývají to lidé upřímní a opravdoví, kteří se nyní pokoušejí budovati vlastní životní názor. Z četby, filosofie, zkušenosti. Cesty k atheismu a pantheismu, nahrazení všemocnou přírodou, přijímání Arrheniova názoru o původu světa a života, dále:

»Myslím, že v naší oktávě je málo těch, kteří přestali nebo začali věřit v Boha. Věří se v lásku, ve štěstí, v přátelství. Věří se v lidi, především v lidi«.

»Nepotřebuji Boha, věřím v člověka. Ale to už nemá s náboženstvím co dělat. Nebot věřím v člověka, jak je, nepodkládaje mu nic božského.«

»Jsem bez vyznání, ale ne bez víry«, píše oktavánka. »Každý člověk něčemu věří, každý člověk se k něčemu modlí, poněvadž není života bez víry«.

Jiný názor je:

»Nestydím se přiznat, že nevím. Proto nepotřebuji si pomáhat Bohem, kde rozum nepostačuje«.

Ovšem fakt je, že 80% z těch, kteří o sobě říkají, že jsou nevěrci, přiznají v debatě Boha pod jiným jménem.

Často lze se setkati s myšlenkami tohoto druhu:

»Skutečné nevěrectví nevěřím že by bylo. Jsou buď zachované zbytky starého náboženství, poněkud očištěné od dogmat nebo počátky vlastních či přejatých názorů filosofických. Považuji za štěstí tu okolnost, že absolutního nevěrectví není. I materialismu je v nás méně, než se o tom mluví. Ostatně povahy slabší, když je jim nejhůře, vždy se vrátí k Bohu«.

Důrazné hlášení se k atheismu nevadí ovšem mnohým býti matrikovými příslušníky náboženských společností.

Matrikoví katolíci a matrikoví židé jsou vůbec typ nejhojnější. Není tu třeba pokaždé viniti studentstvo z bezkarakternosti. Ovšem i té je dost. Jde spíše o stav vyčkávací, podbarvený okamžitou lhostejností, o níž však nelze spravedlivě říci, že je to ledabylá povrchnost. Jsou totiž matrikoví katolíci, kteří o náboženství dovedou přemýšlet, třeba snad z obavy před ukvapeností trochu opatrnicky. Studenti a studentky jsou lidé dospívající, nikoli dospělí.

»Asi v kvintě rozhodovala jsem svou náboženskou otázku. Celé hodiny náboženství, doma i na procházkách jsem přemýšlela: Zůstanu — vystoupím? Některé dny se mi zdálo, že zůstanu, že přijde zázrak, kterým se stanu zbožnou, věřící, jak mi bude blaze. Ale to bylo jen chvilkové. Moje touha státi se dobrou katoličkou, zdála se mi náhle něčím naprosto nesplnitelným. Nakonec jsem si přála, aby se moje náboženská otázka co nejrychleji vyřešila, ať již jakkoli«.

»Nyní nejsem vůbec nábožná, pojem boha je u mne naprosto neurčitý. Nevím, proč říci, že je, ani proč, že není. Jsou chvíle, kdy se mi chce věřiti, kdy bych chtěla, aby se mi náboženství stalo něčím nenahraditelným — ale jindy zdá se mi to vše zase směšné, ubohé a prázdné« — píše oktavánka.

Konečně je i nepatrné procento těch, kteří přes všecky své pochyby a útoky i výsměch kolegů vytrvají ve svém náboženství. Neradi o něm hovoří, rozhodně je nevnucují, je-li debata, dovedou se však zastati a církevní formality pěkně vyložit symbolicky. Rekruti studia theologie.

*

Studentům a studentkám, hlásícím se ke křesťanství, je rozhodně bližší Bůh syn než otec. Na Krista se pohlíží jako na geniálního, dokonalého člověka, učitele, filosofa, jednoho z prvních socialistů. »Ohromuje a táhne k následování« píše sextánka. Jako Nazaretský i Hus je postava poměrně dost oblíbená, jejímž jménem se studenti a studentky obírají vytrvaleji než jejími myšlenkami. Tolstoj se zná jako zábavný spisovatel. »O Chelčickém nám povídali, naučily jsme se tomu a zapomněly — jako všecky školní úlohy.«

*

Mystice »otevřené hlavy« studentů a studentek nakloněny nejsou. O spiritismus a p. zájem nepatrný. »Něco v tom snad je«, zní obecný soud, ale dále se již nepátrá.

*

Pokud jde o »Volnou myšlenku« nesmí překvapit sdělení: »U nás se nikdy o ní ani nemluvilo«. Hned po převratu byla kondice lepší.

*

Zbývá doplniti, co s morálkou u těch, kteří přestali vyznávat desatero. Zásadní a důslední nihilisti se jí v theorii úplně zbavili. Mnozí mluví o setrvačnosti. Jiným konečně přikázání církevní přestala sice býti dílem božským, ale uznávají je za dílo lidské — vzhledem k společnosti.

»Tím, že jsem přestal věřiti, že Bůh by trestal, oddělil jsem úplně náboženství od morálky. Moje morálka se ustálila ve svrchovaně egoistické větě: co nechceš, aby druzí činili tobě, nečiň ty jim!«

*

Mnohé další odbíhá již příliš od daného thematu. Na př. antisemitismus je u nás spíše politicum. Pokud jde jinak o náboženskou snášelivost, je jí hodně. Vyplývá to již z naprostého nezájmu potomků Českých bratří i vášnivých protireformátorů o věci náboženství.

Národní hospodář

Rozpaky s Gastiglionim.

Kdo zná Vídeň, pochopí, proč se stal Castiglioni jejím miláčkem. Nic tak Vídeň nemiluje jako lidi, jimiž se může venku representovati. Ať to byli skuteční umělci či jen syn terstského rabína Kamil Kohn a potom rakouský Stinnes, Camillo Castiglioni, první finanční a průmyslový genius, jehož prostřednictvím se dlouho vysmívala Vídeň takovým pošetilostem jako byly reparace anebo náš boj o samostatnou a pevnou korunu — všechny takové vždy milovala Vídeň. Jest třeba k vůli kontrastu říci, že Vídeň dlouho a nemilosrdně tlačila k zemi bývalého agenta gumovými obručemi, že kopala při každé příležitosti »prašivého žida« se štětinatými vlasy a odulými rty. Dlouho zápasil s dluhy a když si konečně pomohl a aspiroval na místo centrálního ředitele Semperit-Werke, byl na zakročení Vídeňské Bankovní Jednoty nezdvořile vyhozen. Tenkráte nebyla Vídeň ještě zvyklá na všelicos. Ale již za války si zvykla a Castiglioni sklidil první úspěchy. Válečnými dodávkami se zasloužil o širší vlast a po malé episodě v Bavořích, jež by ho byla skoro přivedla do káznice, vtáhl slavně do Depositní banky jako vicepresident a později jako president. Jeden z prvních pochopil prakticky zákon o znehodnocování měny inflací a ukládal nejen své přebytky, ale i cizí valuty, jež koupil za vypůjčené peníze, ve švýcarských bankách. Jako president Depositky využil k tomu účelu jejích peněz. Podobně zbohatl i na akciích průmyslových podniků a ovládal jich celou řadu. Založil ve Vídni Exportní a průmyslovou banku a stal se vicepresidentem České banky Union v Praze. (Rozhodnutí u tak starého a osvědčeného ústavu nejméně pochopitelné!)

Byl tedy Castiglioni dosti mocný a ovládal dosti velkou část rakouského národního jmění, aby se Vídeň děsila jeho pádu. Roku 1922—23 byla Vídeň na vrcholu své poválečné slávy a tehdy dělal Castiglioni proslavenou zhodnocovací haussu. Vytvořila se velmi obratně nálada nejen doma, ale i za hranicemi, a rakouské papíry kupovala Praha, Pešť, Milán, Berlín, Amsterodam, Curych, Paříž, Londýn ba i N. York. Emise stihala emisi a svět shltal všechno, co Vídeň upekla. Leč ukázalo se, že spekulace měla raději svůj zisk než Rakousko a ke konci minulého roku papíry do Vídně vracela. Tyto ohromné balíky akcií strávily největší část inflačních zisků bank a vázaly skoro všechny volné přebytky. Katastrofu dovršila protifranková spekulace. Castiglioni neutekl v čas a stal se mezi sty ostatními soudruhy největším trosečníkem. Od března se zhroucení stávalo každý den zřejmějším a Castiglionimu mohla pomoci jen zahraniční finance, neboť v Rakousku jsou všechny ústavy immobilní. Není zde, kdo by mohl koupiti za slušný kurs jeho jmění. Snad jinde by veřejným svědomím otřáslo dvě stě sebevražd ve třech měsících, jen vídeňským ne. První vídeňskou starostí bylo jen: konec skandálů a brzkou finanční pomoc z venku. Proto Vídeň chránila Castiglioniho a útočila na dra Zimmermanna, jenž na jaře sice povolil na sanaci bursy užíti peněz z mezinárodní půjčky, ale na podzim se stavěl proti zvýšení rozpočtu a nové pomoci z mezinárodní půjčky. Krise se ještě přiostřila, když spolkový kancléř přinesl ze Ženevy rozkaz k zlatému bilancování a ke snížení diskontní sazby. To jsou předpoklady, po jejichž uskutečnění by teprve cizina mluvila o poskytnutí nové půjčky a po případě by kupovala opět rakouské papíry. Nevěří však vysokým číslům a chce vše přehlédnouti ve zlatě. Vídeň však ví, že před touto »zlatou« kritikou obstojí jen velmi málo podniků a že nekonečné finanční skandály cizinu jen znechucují.

Proto při pádu Castiglioniho se ocitlo ve Vídni vše na rozpacích: I finanční rozumy i hospodářská obratnost i spravedlnost i veřejná morálka. Smí se Vídeň mravně rozhořčovat? Co jí to pomůže? Vždyť unum

necessarium jest sehnati peníze z venku. Vídeň je stejně ochotna spolknouti ještě jednou »prašivého žida« a pěti hymny o jeho geniu jako ho vykopnout, jen když dostane peníze. Peníze se staly lučavkou ethiky i spravedlnosti. Že do věci zasáhla i justice, stalo se jen nemilým omylem. Byl to vlastně trik, jehož se hojně užívá, ale v tomto případě nebyl na místě, aspoň dnes tak soudí Vídeň. I u nás, chceme-li dohnati liknavého neb insolventního dlužníka k placení, učiní se trestní oznámení pro podvod neb zpronevěru. To učinil i pan Lederer a bratří Bondyové, kteří mají za Castiglionim pohledávku z lihových obchodů. Civilní procesy se vlekou do nekonečna, a proto si pomohli trestním oznámením. Téměř dvouměsíční nepřítomnost Castiglioniho — jednal v Terstu a Miláně o převzetí svých závazků bankou Commerciale Italiana — a útěk presidenta Depositky Pavla Goldsteina do Pešti a generálního ředitele Castiglionova Gábora Neumanna do Německa, popudily ředitele ústavu pro úvěr pozemkový p. Sieghartа a p. vládního radu Sterna, že zakročili u soudu o vydání zatykačů na všechny tři uprchlíky. To měl býti poslední nátlak na Castiglioniho, aby »něco« zaplatil. Vždyť při sanační akci Depositky letos v květnu přimlouval se p. Sieghart za zaručení a udržení Depositky, za kteroužto dobrou službu po ztroskotání akce zaplatí všech pět súčastněných bank nejméně 150 miliard korun. A nebude-li Depositka sanována, přijde p. vládní rada Stern, sociálně demokratický předák, o peníze nemocenských pokladen. Tento krok však zřejmě posici Castiglioniho ztížil, neboť přiměl i ostatní jeho věřitele k dobývání pohledávek, takže jeho immobilita ohromně vzrostla. A výsledek byl, že banka Commerciale jednání přerušila. Nyní se hledá muž, jenž by koupil, ne-li celé Rakousko, aspoň Castiglioniho.

Tak daleko ovšem nechtěl jíti nikdo ani z největších osobních protivníků Castiglionových a rakouská justice přišla zbytečně do rozpaků. Má na krku proces, jakých by mohla míti tisíce, kdyby stála o potrestání poválečných šejdířů. Ale kromě toho je nebezpečno souditi Castiglioniho. Vždyť byl exponentem Italie ve Vídni, dokud se ho Italie nezřekla, neví se, zda mu jiný finančník nepomůže, neví se, zda tento dravec nebude opět někdy mocným. Byl také velkomyslný jako každý parvenu, podporoval vědu i umění; je zde tolik ohledů.

A konec konců obyčejná justice a sousedská morálka není pro silné jedince. Musí se zachovat podle toho, co řekne vysoká finance. A Castiglioni prohlásil, že zaplatí, jen se mu jedná o způsob mobilisace svého jmění. Pak ho vysoká finance přijme, nikoli sice bez vnitřního odporu, ale prostě proto, že jeho insolvence nebude jí pak působiti starosti a škody a pokusí se odstraniti ho jiným, vhodnějším způsobem. Anebo Castiglioni peníze neseženе a pak ohlásí soudní vyrovnání a všichni s proklínáním se vrhnou na »prašivého žida«. Správní radové z České banky Union, z Alpinky a ostatních si budou týden mýti ruce, Rothschild si oddechne, veřejné mínění se rozhorlí a snad i justice vyřkne svůj soud.

Castiglioni uznává — bez ohledu na otázku viny — že má »něco« Depositce dát, poněvadž prostě si v tomto ústavu — když už nepřipouští, že z tohoto ústavu — pomohl. V tomto ohledu se nemusí spravedlnosti bát, neboť tento pojem psaný zákon nepostihuje. Poctivě si vypůčil a po čase poctivě vrátil, ovšem jen nominale peněz a hodnota mu zůstane. Zákon však je slepě přísný a odsuzuje zloděje, který vzal třebas jen dvě peněžní jednotky, ale nikoli silného jedince, jenž dovedl vyssát hodnotu peněz za sta milionů. Spravedlnost snad nalezne jen nějaké vedlejší poklesky, ale víc nic. Proto zde může souditi a odsouditi jen veřejné mínění a mravnost, ale ta je rozvrácená a bezradná.

Konečný úsudek zůstane vysoké financi. Ta ví, co má učiniti s tímto případem. Ví, že Castiglioni byl mezinárodním, bezohledným kořistníkem, hazardní hráč a spekulant — nikoli tvořící hospodářský prvek — ví, že vyrostl z rozvratů a bídy jiných, ví, že povinností solidních bylo zmírňovati krisi a nikoli jí využitkovati, ví, že na milionech Castigloniho lpí krev a proklínání, ví, kterak ho souditi a odsouditi, ale neučiní to, poněvadž tento rozsudek by ji stál trochu peněz, a veřejná morálka je příliš slabá, než aby donutila lidi pracující s miliony k ethice malých. *cheth.*

F. Komenda:

Expanse amerického kapitálu v Evropě.

V poslední době čteme téměř denně zprávy o půjčkách, jdoucí do set milionů dolarů, jež poskytuje Amerika Evropě. Samy o sobě jsou tyto zprávy dosti nenápadné; teprve uvedeme-li je v souvislost a považujeme za příznaky velkorysého hospodářského dění, ocitneme se tváří v tvář ohromnému výboji, jemuž celá světová válka byla pouhou předehrou. Evropa dostává se nezadržitelně v poplatnost Americe.

Světová válka skončila v postatě vítězstvím Ameriky, jíž platí vlastně válečnou náhradu i vítězné mocnosti Dohody. Po prvá tři leta války shromažďovala Amerika, ve své funkci dodavatele, nesmírné válečné zisky. Snad rozhodující pro další historii válečnou byla okolnost, že většina dodávek dohodě dála se na úvěr. Americký průmysl vydělával, a patrně ani ponorková válka sebe ostřejší nebyla by jej přiměla k opuštění této výhodné posice neutrála. Ale tu změněná situace v Evropě jej přiměla k změně úlohy. Odpadnutím jednoho nepřítele, Ruska, získalo Německo síly, které mohlo vrhnouti na západní bojiště. Vítězství Dohody bylo ohroženo, a Amerika, jako rozumný věřitel, spěchala svým dlužníkům na pomoc. Americká finanční a průmyslová oligarchie dovedla vždycky krýt své manévry vznešenými hesly. Vstup do války znamenal pro ni jen částečné zvětšení režie v obrovské spekulaci.

Světová válka se skončila, president Wilson, který ve jménu americké demokracie nabídl bratrské Evropě pomocnou ruku, odešel po vykonané povinnosti a na jeho místo byl zvolen Harding, s heslem nemísit se do evropských záležitostí. Správně to mělo zníti jako vypovězení spojenectví »vítězné« Dohodě. Amerika hrála opět svoji původní roli: chladnokrevného obchodníka, neúprosného věřitele.

Ve vyčerpané Evropě stupňoval se během 4 válečných let hlad po zboží všeho druhu. Léta 1919—1920 znamenají pro Ameriku dobu rekordní konjunktury. Všechen v Americe neprodejný brak byl dosti dobrý k tomu, aby v Evropě se stal ihned zbožím nejžádanějším. Zdá se v této době, že mír pro Ameriku jest jen pokračováním ve válečných ziscích. Ale i nejhorší hlad se jednou upokojí. Nejprve byla nasycena západní Evropa, pak střední, a Amerika, která stále ještě

byla přecpána zbožím všeho druhu, musila se ohlížeti po nových odbytištích. Tu se objevil ruský hladomor. Jeden z nejobratnějších amerických obchodníků, Hoover, organisuje světovou pomocnou akci, která umožňuje Americe, zbaviti se další části svých zásob. Humanita spojena s businessem, a Amerika stále vydělává. Ale tím již poválečná konjunktura pro ni končí, nastává stagnace, která hrozí změniti se v nebývalou krisi. Leč podaří se ji zažehnati a jako trvalá památka zůstane z ní světu kniha »o ztrátách v našem průmyslu«. Amerika vidí, že doba »zlatého věku« pro její průmysl je ta tam, a hledí si zajistiti výsledky dřívější konjunktury. Role dodavatele starého světa jest dohrána, a těžiště dalšího rozmachu Ameriky přenáší se na pole finanční.

Amerika je pro ni dokonale vyzbrojena. Zatím co evropské země následkem války jsou kapitálově téměř vyčerpány, jest Amerika volným kapitálem přesycena. Většina světových zásob zlata přestěhovala se zatím do Ameriky. Bylo-li v roce 1918 v amerických bankách nahromaděno zlata za 2.086,300.000 dolarů, stouply tyto zásoby v r. 1921 na 2.875,000.000 a v r. 1923 na 3.071,100.000 dolarů. Kromě toho stala se Amerika věřitelem celého světa, třebas by částečně šlo o pohledávky velm těžko likvidovatelné. V prvé řadě stojí zde problém t. zv. mezispojeneckých dluhů. Dohoda musila svému spojenci velmi draho platit jeho pomoc. A jako upomínka na válku zůstalo jí ohromné zadlužení v Americe. Je to ve velkém tentýž obraz, jako byl u nás v malém. Dostali jsme presentem svobodu, ale musíme si ji zaplatit. Nejen, že musíme odvésti hodnotu všeho, co jsme převzali ze státního majetku bývalého Rakouska, nýbrž jest nám účtován reparační komisí ještě zvláštní poplatek za osvobození, dále účty za vydržování našich zahraničních vojsk a dodaný válečný materiál, odebraný od našich osvoboditelů (o jeho kvalitě mluvilo se již mnohokráte a ne vždy pěkně). Stejné účty presentovala i Amerika. A jeden z hlavních důvodů, proč se vyhýbala účastenství na všech konferencích, týkajících se německých reparací, byla okolnost, že spojenci, především Francie, chtěli je projednávat v souvislosti se zmíněnými mezispojeneckými dluhy. Ke všem podnětům k jednání o jejich snížení, ač byly mnohokráte nadhozeny, stavěla se Amerika zásadně hluchou.

Jako pikantní podrobnost, která výstižně charakterisuje vystupování Ameriky v evropských věcech, zopakujeme historii záchrany řítícího se franku americkým kapitálem. Nedávno citovaly listy zprávu, že částka 100 milionů dolarů, která skupinou Morganovou byla dána pro sanaci franku k disposici, nebyla téměř dotčena a prodlužuje se její pohotovost. Když frank začal padat, tvářil se p. Morgan velmi váhavým. Jako by celý obchod byl tak riskantní, vyžadoval takových obětí a jako by frank nebylo možno již zachrániti. Po dobu tohoto váhání byli všichni kontreminéři franku jako zhypnotisovaní. Spekulovati na frank à la baisse zdálo se býti tipem zcela neklamným. A také kde kdo se tohoto runu na frank súčastnil. Omočili si i tak prozíraví finančníci, jako vídeňský Castiglioni, což teprv ti menší. Frank házen na trh a předprodáván za kursů, řítících se jako lavina. V době necelého týdne poklesl o 60% hodnoty. A pan Morgan se dále tvářil jako sfinga, zatím co jeho tajemné »ruce« začínaly kupovati. Najednou se rozhodl! Z nejčistší šlechetnosti a lásky k franku se odhodlal frank sanovati. Stejně bláznivé skoky do výše, řada krachů a sebevražd — a p. Morgan vydělal na nakoupených francích obrovské sumy, získal vděčnost celého národa, a celý podnik ho nestál ani centíku, vydaného z kapsy.

Sanace franku představuje romanticko-dobrodružnou kapitolu amerických finančních operací poválečných. Vraťme se k těm, jež patří do pravidelného plánu. Válka zavinila u všech válčících států (ovšem mimo Ameriku) všeobecný hospodářský rozvrat. Uvésti produktivnost jednotlivých států na žádoucí úroveň vyžadovalo značných investic, pro něž ve schudlé Evropě nebylo dostatek kapitálu. Protože však Amerika viděla, že nemůže od chudé a neproduktivní Evropy očekávati žádných splátek na své pohledávky, rozšířila svou funkci bankéře. Vlastně změnila: kdežto dříve půjčovala na statky, které byly určeny ke zničení nebo okamžitému neproduktivnímu zkonsumování (válečný materiál a potraviny pro obyvatelstvo), poskytovala nyní kapitál investiční a provozní. Před válkou přebývalo Americe ročně asi 400 milionů dolarů, jež mohly být obráceny na investice. Tato částka se dnes, dle sdělení Federal Reserve Board, z d v a c a t e r o n á s o b i l a. Americké hospodářství jest dnes na tom stupni, že nemůže strávit takové množství volného kapitálu. Musí pro něj hledat umístění mimo U. S. A. Amerika financuje dnes celý svět, a evropské hospodářské poměry se americkému kapitálu výborně hodí, aby se zde zakupoval. Neboť co jiného znamená taková půjčka evropskému průmyslovému nebo dopravnímu podniku, než že podnik musí částečně v budoucnosti pracovati pro Ameriku, aby mohl americký úvěr zúročit a eventuelně amortisovat. Protože tato amortisace nebude nikde pokračovati příliš rychlým tempem, a evropské poptávky po úvěru na amerických trzích stanou se asi zjevem stálým, zařizuje se americký kapitál v Evropě na trvalo.

Výslednicí těchto poměrů jest stálé zhoršování evropské platební bilance vůči Americe. Amerika má při tom ještě tu výhodnou posici, že při poskytování svých úvěrů nemusí většinou vyvézti ani devisy ani zlato. Dnes starají se mnozí, zda stačí kapacita amerického peněžního trhu, aby snesla bez otřesů zvýšení evropských úvěrových požadavků, jež vzniknou poptávkou po ukládacím kapitálu z titulu Dawesova plánu. Nejbližší půjčka v částce 800,000.000 zlatých marek jest jen drobtem. Pro nejbližší dobu bude Německo potřebovati asi 5.000,000.000 dolarů, jež ovšem z největší části má poskytnouti kapitál americký. Avšak tyto starosti jsou zcela zbytečné. Jestliže Amerika uzná vzkříšení Německa za dosti výhodný obchod, nalezne pro ně zcela snadno dostatek potřebného kapitálu.

Ofensivní tendence amerického kapitálu jest z uvedeného zřejma. Tato expanse jest zjevem, plynoucím zcela přirozeně z dnešního rozčlenění světového hospodářství. Jest to příznak hospodářského imperialismu, který jest u státu s tak příznivými hospodářskými podmínkami, jenž ještě jest podporován trvalým sklonem konjunktury, zcela samozřejmý. Tím ovšem neubyde nic z povážlivého faktu, že Evropa dostává se čím dále tím více v poplatnost Americe, a že není naděje na nějakou změnu této tendence, alespoň ne v dohledné době. Naopak, toto pronikání amerického kapitálu do Evropy má vlastnost laviny, vzrůstá trváním, protože dnešní Evropě nezbývá, než vyrážeti klín klínahražovati jeden dluh dluhem ještě větším.

Doba a lidé

Maxim Gorký:

Na obranu hraběnky Tolsté.

V poslední době bylo uveřejněno několik biografických knih o Tolstém, zejména Čertkovova, jeho sekretáře, které velmi zamítavě se vyslovovaly o hraběnce Tolsté vyčítajíce jí, že svým špionstvím a žárlivostí na svůj podíl na jeho slávě ztrpčovala Tolstému život a donutila ho posléze k útěku z Jasné Poljany, na kterémžto útěku Tolstý zemřel. Gorkého odpověď, který znal poměry v Tolstého rodině z vlastního názoru, zasluhuje jistě pozornosti.

Myslím, že mohu o hraběnce Tolsté mluviti s naprostou nestranností, neboť jsem ji nikdy neměl rád, ani ona neměla pro mne žádných sympatií, a poněvadž byla upřímná, netajila se mi tím. Chovala se často ke mně nesporně útočně, ale to mi nevadilo, neboť jsem jasně viděl, že na většinu lidí kolem svého velkého muže-mučeníka pohlížela jako na mouchy, moskity — příživníky.

Jest možné, že časem mučila její žárlivost Lva Tolstého. Tady mají vtipní lidé vhodnou příležitost k vyprávění bajky »O poustevníku a medvědu«. Ale bylo by ještě vhodnější a moudřejší, kdyby si uvědomili, jak velké a silné bylo hejno much obletující velkého spisovatele, a jak obtížní byli někteří z těch přiživníků, přiživujících se na jeho duchu. Každá moucha měla svůj způsob, jak zanechati v životě a v paměti Tolstého svou stopu, a byly mezi nimi nezdravé zjevy, které by byly vzbudily hněv i v láskyplném Františku z Assisi. Žofie Andrejevna byla vášnivá žena; tím přirozenější bylo její nepřátelství proti nim. Sám Tolstý pohlížel na lidi jako všichni velmi umělci s velikou trpělivostí, ale dělal si o nich osobitý úsudek, který nesouhlasil mnohdy s obvyklou morálkou; tak v deníku z r. 1892 si zapsal o jistém svém příteli: »Kdyby neměl tak vášnivě rád psy, byl by to naprostý ničema.«

Od konce let osmdesátých byla Žofie Andrejevna přesvědčena, že důvěrný styk s některými obdivovateli a »žáky« Tolstého jen rozčiloval a vyvolával nepříjemnosti. Ovšem že věděla o vážných a pohoršlivých událostech v »Tolstého osadách«, jako byla na př. jedna v simbirské osadě (u Archangelsku), která skončila sebevraždou vesnického děvčete a byla brzy na to popsána v sensační Karoninově povídce. Věděla o špinavém veřejném »odsouzení licoměrnosti« hraběte Tolstého«, které psali kající se »tojstojovci«, na př. Iljin, autor hystericky zlomyslného pamfletu »Deník tolstojovců«. Jest pochopitelno, že ani aféra pověstného tolstojovce Boulangera nebyla bez vlivu na Žofii Tolstou; a ovšem že tím nejsou vyčerpány všechny příklady nezralosti, licoměrnosti a sobeckosti, kterou projevovali lidé »téhož vyznání« jako Tolstý. Z toho je snadno pochopitelna její silná nedůvěra k obdivovatelům a žákům jejího manžela; tato fakta ji plně opravňují k touze odehnati příživníky od muže, jehož velkou tvůrčí moc a duševní sílu jasně a plně chápala. A není pochyby o tom, že díky jí byl Tolstý zachráněn od mnohého kopnutí kopyty těchto oslů, a ušetřen mnohé špinavosti a pomluvy.

Jest třeba připomenouti, že v osmdesátých letech pokládal každý nevzdělaný povaleč za svatou povinnost odsuzovati náboženské, filosofické, sociální a jiné bludy velkého Tolstého. Tato odsouzení nezůstala bez vlivu na »prostosrdečný« národ. Vzpomeňme si na nesmrtelný příběh o něžné stařeně, která narovnávala otepi na hranici mistra Jana Husa.

Vidím, jakobych ho měl právě před očima, kazaňského cukráře Malomerkova, jak stojí u svého kotle s vařícím cukrem, a slyším zasyčená slova toho výrobce sladkostí a paštik: »To by bylo krásné, kdybych tak mohl do toho vrazit toho hada Tolstého a nechat ho chvíli vařit! Toho kacíře!«

Ozvěny tohoto temného zmatení citů a názorů, vyvolané naléhavým hlasem odbojného svědomí ducha, jistě dolehly až do Jasné Poljany, a jistě že byla osmdesátá léta — třebaže ne z tohoto důvodu — nejtěžší dobou života Žofie Tolsté. V úloze, kterou v té době hrála, vidím něco hrdinského. Musila projeviti velkou duševní sílu a prozíravost, aby utajila před Tolstým to množství sprostot a zlomyslností, kterých nepotřeboval znáti, a které by byly měly vliv na jeho vztah k lidem. Pomluvu a zlomyslnost lze nejlépe potříti mlčením.

Kdybychom zkoumali nestranně životy učitelů, viděli bychom, že nejen oni, jak se říká, nekazí žáky, ale že žáci překrucují charakter učitelův, někteří svou hloupostí, jiní zlomyslností, a jiný sesměšněním samotného učení. Tolstý se nedíval vždy lhostejně na výsledky svého života a díla.

A konečně si snad jeho žena uvědomila, že Tolstý žil v zemi, kde bylo vše možné, a kde vsazovala vláda lidi do vězení bez výslechu, a držela je tam po léta. »Kacířský« kněz Zolotnický byl dán do vězení před třiceti léty a byl propuštěn teprve tehdy, když úplně ztratil paměť.

*

Umělec nehledá pravdu, on ji tvoří. Nemyslím, že by pravda, kterou kázal lidu, byla Tolstého uspokojovala. V něm žily dva protikladné a řekl bych trýznivé duševní typy: tvůrčí duše umělcova a pochybovačná duše badatelova. Autor »Vojny a míru« vypravoval a podal lidem svou nauku snad proto, aby mu nepřekáželi v úsilovné a pečlivé práci umělcově. Jest jasně pochopitelno, že umělecký duch Tolstého pohlížel na neoblomného kazatele Tolstého s blahosklonným úsměvem, s posměšným kýváním hlavou. V jeho deníku z mladých let jest přímý důkaz jeho ostře nepřátelského názoru na analytické myšlení; tak na př. napsal v r. 1852: »Neobyčejný počet myšlenek se může v téže době sejíti v neobyčejně prázdné hlavě.«

Zřejmě spíše než »myšlenky« stála v cestě základním potřebám jeho srdce a ducha — potřeba umělecké tvorby. Jen mučivou zkušeností vzpoury »myšlenek« proti jeho podvědomé příchylnosti k umění, pouze bojem dvou zásad v jeho duši si můžeme vysvětliti jeho slova: »— uvědomění jest nejhorší zlo, které může člověka stihnouti.«

V jednom dopise slečně Arsjeněvové napsal: »Příliš velký rozum jest odporný.« Ale »myšlenky« ho donutily, aby je sebral a spojil v obraz filosofického systému. Snažil se o to po třicet let, a spatřili jsme dojíti velkého umělce k tomu, že zapřel umění, nesporně vlastní jádro své duše. V posledních dnech svého života napsal: »Prodělal jsem živě hřích a pokušení spisovatelství — prožil jsem to v jiných a přenesl plně i na sebe.« V dějinách lidstva není druhého tak smutného případu; alespoň si nevzpomínám ani na jediného z velkých světových umělců, který by byl došel k přesvědčení, že jest umění nejkrásnější z lidských výkonů hříchem. Jedním slovem byl Tolstý nejsložitější z velkých mužů devatenáctého století. Býti jeho jediným blízkým přítelem, jeho ženou, matkou mnoha dětí a paní domu Tolstého, bylo nepopiratelně velmi nesnadnou a zodpovědnou úlohou. Může se popříti, že Žofie Tolstá viděla a cítila lépe a hlouběji než i kdokoli jiný, jak smutný a dusivý byl pro Tolstého život v ovzduší prostřednosti a styk s povrchními lidmi? Ale zároveň viděla a rozuměla, že velký umělec byl opravdu velkým, když tvořil tajemně a zázračně dílo svého ducha, ale hrál-li karty a prohrával-li, dovedl se zlobiti jako obyčejný smrtelník, a občas se zlobiti i bez příčiny, přisuzuje své

chyby jiným právě tak, jako to dělají jiní lidé, a snad i jak to ona sama dělala.

Žíti s bolestně zmítaným a zmítajícím se spisovatelem, který četl korektury svých knih sedmkrát za sebou a pokaždé je skoro úplně znova přepisoval, žíti s někým, kdo tvořil nesmírný svět, jakého před tím nebylo — dovedeme pochopiti a oceniti všechny úzkosti tak výjimečného života? Nevíme, jaká slova promlouvala Tolstého žena v hodinách, kdy jí tváří v tvář předčítal první, právě napsané kapitoly své knihy. Ačkoli uznávám zázračnou pronikavost ducha Tolstého, přece jen se domnívám, že jisté rysy žen z jeho velkého románu mohla znáti jen žena a že je romanopisci vnukla jeho choť.

»Myšlenky« v hlavě, tísnící velké srdce umělce Tolstého, ho na konec donutily, aby vzal na sebe těžký a nevděčný úkol »učitele života«. Bylo dokázáno více než jednou, že »úloha učitele« komolí dílo umělcovo. Jsem přesvědčen o tom, že by v obrovském Tolstého historickém románě bylo bývalo více »filosofie« a méně harmonie, kdyby tu nebylo bývalo ženského vlivu. A opravdu je možno, že vlivem ženy byl filosofický díl »Vojny a míru« oddělen a umístěn na konec knihy, kde ničemu a nikomu nepřekáží.

K počtu zásluh, které náleží ženě, dlužno přidati: třebaže nemiluje filosofie, plodí filosofy. V umění jest dostatek filosofie. Umělec, jenž ví, jak odíti nahé myšlenky do krásných obrazů, ku podivu zamlčuje smutnou bezmocnost filosofie před temnými záhadami života. Hořké pilulky se dětem oslazují — je to velmi cituplné a velmi dobročinné.

*

Ve svých vzpomínkách na šťastné dny, kdy se mi dostalo té velké cti seznámiti se s Tolstým, jsem úmyslně neřekl nic o Žofii Tolsté. Nelíbila se mi. Viděl jsem u ní žárlivou, napjatou a dokonce chorobně přehnanou snahu dáti na jevo svou nepopiratelně ohromnou úlohu v životě svého chotě. Připomínala mi trochu muže před boudou na pouti, který ukazuje starého lva, nejdříve popisuje sílu zvířete a pak předvádí, jak on, krotitel, jest jediným mužem na světě, kterého lev poslouchá a má rád. V mých očích byly projevy Žofie Tolsté zcela zbytečné, občas směšné, a dokonce poněkud ponižující pro ni samu. Mohla se hájiti pouze tím, že v té době nebylo nikoho v blízkosti Tolstého, kdo by se jí byl mohl vyrovnati v inteligenci a energii. Nyní když jsem viděl a poznal, jak se k ní choval rod Čertkovů, shledávám, že její žárlivost na obecenstvo stejně jako její zřejmá touha skrývati svého muže (a ještě leccos jiného, co bylo v ní nepříjemného), byla vyvolána a oprávněna chováním k ní i za života Tolstého i po jeho smrti.

Pozoroval jsem Žofii Tolstou po několik měsíců v Gaspře, na Krymu, když byl Tolstý tak nebezpečně nemocen, že vláda, očekávajíc jeho smrt, poslala státního náviadního ze Simferopole, a úředník čekal v Jaltě, chystaje se, jak se povídalo, zkonfiskovati spisovatelovy papíry. Statek hraběnky Paninové, kde Tolstý žil, se hemžil špehy; lelkovali po parku, a Leopold Sulerický je vyhánival jako prasata ze zelinářské zahrady.

Nemýlím-li se, bylo to v Gaspře, kde se shromáždila celá rodina Tolstého: jeho děti, zetové a snachy. Mám dojem, že mezi nimi bylo mnoho chorých a opuštěných lidí. Viděl jsem dobře, v jakém víru zhoubných malicherností se otáčela Žofie Tolstá, matka, snažíc se uhájiti klid chorého muže, chrániti jeho rukopisy, poskytnouti pohodlí svým dětem, odstraniti hlučnou dotěrnost »upřímně soucítících« návštěv — těch diváků z povolání — a všechny je nakrmiti a napojiti. Musila také mírniti vzájemnou žárlivost lékařů, z nichž každý přesvědčoval, že jemu jedinému náleží velká zásluha o uzdravení nemocného.

Může se bez přehánění říci, že v těchto těžkých dnech — jako skutečně vždy ve dnech neštěstí — přivál vítr zlé banality do domu spoustu všeho druhu smetí: malicherné mrzutosti, znepokojující starosti. Tolstoj nebyl tak bohat, jak se o něm říkalo; byl spisovatelem, který žil ze svého výdělku, s hromadou dětí, které, třebaže úplně odrostlé, nedovedly pracovati. V tom víru oslepujícího světského prachu pobíhala Žofie Tolstá od rána do noci, zatínajíc nervosně zuby, kroutíc svýma rozumnýma očima, udivujíc všechny svou neúnavností, svou schopností býti všude zavčas, upokojiti každého, zastaviti malicherné reptání malicherných lidí nespokojených se sebou navzájem. Byla tu vyděšená, chudokrevná žena Andreje Tolstého — byla těhotná a následkem pádu se obávala předčasného porodu; manžel Tatany Tolsté, se slabým srdcem, dusící se a chroptící; Sergěj Tolstý, asi čtyřicátník, skromný a bezbarvý, hledající zasmušile a marně spoluhráče v karty. Pokusil se psáti hudbu, a hrál u mne jednou pianistovi A. Goldenveiserovi píseň na slova Tjutčevovy básně »Proč vyješ, noční větře?« Nepamatuji se na Goldenveiserův úsudek, ale dr. A. N. Alexin, muž hudebně vzdělaný, objevil ve skladatelově díle nepochybný vliv francouzských písniček.

Utvářil se ve mně zvláštní, snad nesprávný dojem, že všichni členové velké rodiny Tolstého byli neschopní, že žádný z nich nebyl příliš laskav k druhému, a že se všichni nudili. Zdá se mi, že Alexandra Tolstá onemocněla úplavicí v době, kdy se její otec počínal uzdravovati. Všichni měli zapotřebí pozornosti a péče Žofie Tolsté; bylo tu mnoho věcí, které by byly mohly neblaze a nebezpečně znepokojiti velkého umělce, který se v míru připravoval na odchod ze života.

Pamatuji se na strach Žofie Tolsté, aby její muž neviděl číslo »Novoje Vremja«, v němž vycházela buď povídka od Lva Tolstého mladšího, nebo Bureninův článek o tom. Mohlo se to snadno splésti; důležito jest, že Tolstého syn uveřejňoval některé své povídky v témže listě, v němž se mu podlý Burenin hrubě vysmíval, nazývaje ho »Kojencem Tigrem Tigrovičem« a dokonce udával adresu nešťastného spisovatele »Blázinec sv. Spasitele v Hlupákově.«

Syn Tolstého měl svrchovaný strach před podezřením, že napodobí svého otce, a snad s touto myšlenkou uveřejnil »protitolstojovský« román o ctnosti bismutu a neřesti arseniku. To není žert: to byl problém románu. V témže časopise uveřejnil Jasinský nezpůsobný rozbor »Vzkříšení« otce Tolstého, v němž kritisoval kapitoly románu, které censor v ruském vydání nepropustil, a jež vyšly jen v německém vydání, uveřejněném v Berlíně před vydáním ruským. Žofie Tolstá plně chápala, že rozbor byl dílem udavače.

Mluvím o tom všem velmi nerad, a jen proto, že to pokládám za nutné, chci-li znovu poukázati na to, jak výjimečně složité byly okolnosti, v nichž žila Žofie Tolstá, jak mnoho citu a pochopení bylo zapotřebí. Jako všichni velcí muži, žil i Tolstoj jako na veřejné cestě, a každý mimojdoucí pokládal za své zákonité právo dostati se nějak do styku s neobyčejným a obdivuhodným mužem. Není pochyby, že Žofie Tolstá odehnala od svého muže nemálo špinavých a lačných rukou, odstranila množství lhostejně zvědavých prstů, které se hrubě pokoušely měřiti hloubku duševních ran tohoto odbojného muže, muže, který jí byl drahý.

*

Chování Žofie Tolsté za rolnické revoluce r. 1905—6 se pokládá za její zvlášť těžký hřích. Tvrdí se, že v těch dnech jednala jako sta jiných ruských statkářů, kteří najímali různé vojenské zpustlíky, »aby chránili ruské zemědělství, které barbaři ničí.« Myslím také, že najala několik kavkazských horalů, aby bránila Jasnou Poljanu.

Rozhodlo se, že žena Tolstého, který popíral majetek, neměla brániti sedlákům, aby plenili její statek. Ale když na Žofii Tolsté ležela povinnost brániti život a klid Lva Tolstého,

který přece jen žil v Jasné Poljaně, jež mu skýtala maximum nutného klidu k práci jeho ducha. Klid mu byl tím nutnější, protože žil již ze svých posledních sil, a chystal se na odchod ze života. Opustil Jasnou Poljanu již za pět let na to.

Zlomyslní lidé si mohou pomysliti, že v tom jest skryta tajná narážka: Lev Tolstý, revolucionář a anarchista, by byl udělal lépe, kdyby byl opustil svůj statek za revoluce. Ovšem, že jsem tuto narážku nezamýšlel; co chci říci, to říkám otevřeně.

Podle mého mínění neměl Tolstý nikdy odejíti, a ti lidé, kteří byli při něm, by byli jednali cituplněji, kdyby mu v tom byli zabránili. Tolstého odchod ukrátil mu život, cenný až do poslední minuty — to je nepopíratelný fakt.

Píší, že Tolstoj odejel, protože byl vyhnán ze svého domu duševně abnormální ženou. Nebylo mi nikdy jasno, kdo z těch, kteří byli kolem Tolstého v těch dnech, byl duševně zcela normální. A nedovedu pochopiti, proč, když pokládali jeho ženu za duševně abnormální, nepomyslili ti normální na to, aby na ni dohlédli a isolovali ji.

Tolstoj jest velký muž, a jeho světlý obraz není ani dost málo zkalen tím, že, co bylo lidské, nebylo mu cizí.

Konečně — co se stalo?

Jen to, že žena, která strávila padesát těžkých let s velkým umělcem, krajně originelním a buřičským mužem, žena, která byla jeho jediným přítelem po celý život a činným pomocníkem v jeho práci, se strašně unavila — a to je naprosto pochopitelné. Ona, stará žena, viděla v téže době ohromného muže, svého chotě, loučiti se se světem, a cítila se opuštěnou, nikomu potřebnou a to ji zlobilo.

Protože se rozzlobila, že ji cizinci vyhnali z postavení, které měla po půl století, říká se, že se Žofie Tolstá chovala bez dostatečného ohledu k mravním pravidlům — těmto zdem, které postavili slabí duchem, aby obmezili lidi lepší!

Pak nabývalo její rozhořčení rázu téměř šílenství. Opuštěna všemi, zemřela v samotě, a po její smrti si na ni někteří vzpomněli, jen aby se radovali z pomluv proti ní. To je vše.

Georges Pioch:

Anatole France a světový mír.

Asi před třiceti lety otevřel Anatole France Epikurovu zahradu socialismu a byl tomuto gestu věren až do smrti.

Lidé žasli. Je to možné? Tento delikátní povýšenec, který se dopracoval blahého a neochvějného duševního klidu, tento vyrovnaný umělec, líbezný básník, u něhož lidská myšlénka i francouzský jazyk svítí touž průzračnou jasností, tento intelektuální anarchista, oplodněný stejně úsměvem Montaignovým jako Voltairovým a Renanovým: je to možné, že by on přišel se svou přihláškou k politické straně, která více než všechny ostatní je »stranou mass«?

Pravdou je ovšem, že Anatole France byl vždy pouze vlažným straníkem. Veřejné forum nebylo nic pro něj.

Ale přes to byl vždy upřímným socialistou... Dokonce o to upřímnějším, že na volbu, která před třiceti lety bezmála změnila jeho životní směr, nevrhly nejmenšího stínu obratná touha líbit se nebo se nelíbit, snaha po čemsi zvláštním, nebo žádost upozornit na sebe. Dal socialismu o to více, oč méně měl nadání získat z něho prakticky.

Tak se Anatole France rozhodl pro osud onoho Herkula, syna boha a lidské ženy, o němž nám praví v Ametystovém prstenu: »Sympatisuji s ním«. Herkules se octl na rozcestí, když se mu zjevily dvě krásné postavy, které stejně lákaly: Ctnost a Rozkoš. Rozhodl se pro Ctnost. I Herkules byl v tom přívržencem strany.

Anatole France, obohacený o radu lidské, byt nedostatečné kultury, byl bystřejší než Herkules. Řekl si: »Hodnota té první předstihuje všechny naděje. Ale ta druhá je zas plna půvabu. Nač dávat přednost, když postačí pochopit? Nuže, Kant řekl: »Chápat, toť spojovat«.

A tak Anatole France, který by si nikdy nebyl odpustil, aby dvě tak krásné bytosti od sebe odlučoval, vytvořil své mistrovské dílo, jímž je v knihách jeho nejzralejších let dokonalé, harmonické stmelení Ctnosti a Rozkoše.

Že vývoj Anatola France je odvislý při tom od některých lidí, od jistých událostí, toho nikdo nepopírá.

Vděčí Zolovu známému vystoupení, jímž tento vtiskl slovu Spravedlnost přesný smysl; je zavázán mnohým srdečnému a myslivému příkladu Jaurèsovu; a přemnoho děkuje tento vývoj nesrovnatelnému mravnímu vítězství, jehož dobyla Francie nad nejlítějšími a nejzarytějšími předsudky a přede vším nad sebou samotnou v tom, co se nazývá Dreyfusovou aférou.

Co hledal v socialismu? Tak jako Dante, klepající na bránu kláštera Františkánů, může i Anatole France říci: »Jdu hledat mír...« Což možno i vyjádřit skromněji takto: »Jdu sem nejdříve chystat prostředky pro připravování míru svou dobou a na klopotné jeho založení mezi lidmi.«

Svou touhu vyjádřil větou: »Sjednocení dělníků přivodí světový mír,« která pro socialisty všech národností a dokonce všech směrů se vyrovná zcela populárnímu kredu, formulovanému Marxem a Engelsem: »Proletáři všech zemí, spojte se« a »Osvobození proletariátu bude dílem proletariátu samého.«

Ale byl-li Anatole France nejméně ctižádostivý, nejméně urputný, nejméně útočný a tím právě neupřímnější socialista, zůstal proto jen mudrcem; proto vnesl moudře sám nejdříve v socialismus ten mír, za nímž tam přišel.

Přijde den... Přijde jednou den, kdy Evropané vystřízliví na dobro z válečného šílenství... Pak zahanbení demagogové ať z pravice nebo z levice skloní se v podivu před tímto Anatolem Francem, který se tolik zasloužil o socialismus, ale zůstal při tom věren svému geniu a svému dílu. Skloní se v údivu před jeho podivuhodnou čestností, která mu umožnila s týmž zdarem vypracovati první tři knihy jeho »Současné historie«, totiž Ostrova tučňáků, Vzpoury andělů a Žíznících bohů, knihy, které profesionelní nacionalisté — »nejhorší nepřátelé každé země«, řekl o nich Anatole France — vydávají za »reakcionářské dílo«.... Dětinové! Vždyť je to právě dílo »uvědomělého a organisovaného revolucionáře«: toho, jenž by rád očistil každou revoluci od prvních násilností, závistivých, mstivých, vojenských, zbytečných. V této snaze, v níž zdravý úsudek se potýká stále s absurdnostmi, opírá se France o své dílo.

Je jistě mnoho knih, které volají pro národy a pro člověka po dobrodiní a nevyrovnatelné rozumnosti míru. Ale kolik jich také samo mír přináší, kolik z jich je samo jeho splněním?

Knihy Anatola France jsou z těch, které vnášejí do života mír dotud neznámý. To dobře vystihl Tolstoj, který přes své absolutní křesťanské stanovisko kochal se přímo s rozkoší některými z těchto knih, opěvajícími přece žár božské révy.

Když stockholmská akademie 7. litopadu 1921 udělila mistrovi Nobelovu cenu, odměňovala ne už jen slib míru, vůli k míru, nýbrž jistotu, splnění míru. Když obdařila touže odměnou Romain Rollanda, uctila v jeho osobě spíše setbu než žeň. Setba, toť žár důvěry; a Romain Rolland je plamen sám, stělesněné víry.

Žeň, toť shovívavý skepticismus, dosti silný, aby mohl odpouštěti, jako je silný, aby mohl chápati, a který mění takřka úsměv Anatola France v úsměv Montaignův, v hostii bez boha, v hostii, v níž pouze člověk je přítomen. Ale je to člověk vyspělý, uživší náležitě života, osmýkaný jím, ale jaksi rozumně, člověk, který sám sebe dostatečně uklidnil, aby se pokochal v skrytu duše vědomím, že dosáhl konečně věku skutečné kultury.

Mnozí volají: »Mohu brát vážně spisovatele, myslitele, kterého chválí stejně Action Française a Humanité, jako Figaro a Ere Nouvelle, Intransigeant a Paris-Soir?«

Můžete, dobří lidé.

Tu je dílo, v němž se smiřují všechny protivy, v němž se vyrovnávají síly často sobě nepřátelské. Nuže a tomu se právě říká: dovršení míru: ta příjemná jistota, která si ujasnila cíle a konce sociálního vývoje tak jako lidská opatrnost buduje maják u moře. Dílo Anatola France je plodem lidského ducha a přírody. Nezakládaje si nikterak na tom, nejčastěji jakoby vůbec o to nedbaje, uskutečnil Anatole France onen »velký život«, o jakém mluví Vauvenargues a který je »myšlenkou mládí, uskutečněnou zralým věkem«.

Nadán činností, byl by, snad proti své vůli, býval trochu bojovným. Jako spekulativní duch je stělesněním míru. Neboť tento vášnivý skeptik, který konec konců negoval jen negace, miluje kulturu pro ni samu... Čtěte jeho obdivuhodné Kredo, které naleznete v předmluvě k Jeanne d'Arc:

»Věřím v příští sjednocení národů a přivolávám je s tou žhavou láskou k lidskému pokolení, která vznikla v latinském svědomí v dobách Epiktetových a Senekových a potlačovaná po tolik věků evropským barbarstvím, zažehla se znovu v nejušlechtilejších srdcích moderní doby. A marně by mi chtěl někdo namítati, že jsou to pouhé illuse snu a touhy: touha tvoří život a budoucnost se postará o uskutečnění snů filosofů.«

Literatura a umění

Josef Čapek:

Čapek o Josefovi.

Pan redaktor této revue mně dal velice laskavý návrh, abych u příležitosti své souborné výstavy sem napsal několik slov sám o sobě. Myslím, že si představoval, že z toho vyjde něco zajímavého; já, zlákán svůdností jeho návrhu, jsem si to v prvním okamžiku představoval také, ale nyní vidím, že jsem docela bláhově vlezl do náramně svízelné situace. Nevím prostě, kudy a jak do toho.

Co mám o sobě říci, když je teď na jiných, aby — zváživše mou práci, kterou neprozřetelně uvádím na oči veřejnosti — o mně mluvili, mne rozebrali a aby správně trefili hřebík právě na hlavičku? Naskýtá se mně však zde vzácná příležitost, abych sám předem řekl si o sobě všechno zajímavé, obdivuhodné a velkolepé, co bych takto mohl nasuggerovati těm, kdož se budou dívati na mé obrazy, vyslovovati o nich úsudky a psáti referáty. Měl bych, z důvodů taktických, říci buď něco takového jako třeba, že staří mistři jsou mými učiteli, že, dejme tomu, Leonardo nebo Michelangelo jsou mými vzory (abych se takto dostal do dobré společnosti), nebo bych měl prohlásiti, že až dosud umění vůbec za nic nestálo, a teprve já že jako ukazuju, jak se na to má jít. Obávám se však, že by mně to nikdo nevěřil; nebyly mně uvěřeny už mnohé věci, sice také nehorázné, ale mnohem opodstatněnější, než by bylo jakékoliv suggestivní gesto pokorné pýchy nebo pyšné pokory.

Nebo bych tu měl vysloviti nějaká veliká slova a krásné definice Umění, aby z toho bylo vidět, že o něm smýšlím velmi posvěceně. Když však člověk chystá svoje obrazy pro výstavu — což sice pro mne nebylo velkým nepohodlím, neboť skoro všechno, co jsem kdy udělal, mně pořád ještě pěkně zůstalo doma — když se tedy kouká takto zblízka na sebe a na svou práci, tu sotva mu napadnou veliká slova a krásné definice, neboť vidí v první řadě, co by byl měl udělati lépe a jinak. A v tu chvíli (aspoň já jsem to tak cítil) nelze mu mysliti jen na umění. Musí pomýšleti také na sebe, nejen na malíře, ale také na člověka a musí pomysliti také na život.

Ať je to už jaké chce, ať je to už třeba kubismus nebo čapkismus, ať je to hubené nebo tlusté, intelektuální nebo pudové, červené nebo zelené, včerejší nebo zítřejší, je to konec konců přece jen kus vývoje, kus práce, nějaké malování, nějaká umělecká záležitost. Ať takové nebo jinačí, lepší či horší, ale z úhrnu takových uměleckých záležitostí skládá se náš umělecký život, přítomné české umění. A tu — nikoliv poprvé a s údivem — jsem opět velmi jasně pocítil ten zvláštní stav a úděl, že mně nebylo dáno jinak, než abych v českém umění vždycky byl jakýmsi outsiderem a externistou. Nikoliv z vlastní vůle, ale tak — jedno s druhým to tak přišlo — nějak tak, jako kdybych nebyl z branže a nebyl v českém umění tuzemcem. Pokud mně bylo možno přijíti jako výtvarníkovi před veřejnost, neudálo se to v rámci našich uměleckých organisací, spolkových výstav ani odborných výtvarnických časopisů, a snad i to, co mi tu zbylo podniknouti na vlastní pěst, může býti považováno za pytlačení. A tak i v otázce samy existence, kterou bylo mně vždy vydobývati si na jiném poli, ve všech jiných oborech, než je vlastní métier výtvarnictví.

Z této situace je jasno tolik, že jsem se asi nějak obětoval buď sobě nebo nějaké věci, či vlastně obojímu v jednom.

Ale co je to, ta moje věc?

Řekl bych, že jsem ji snad mnohokrát vyslovil obrazem i slovem, či snad zatím jen částečně, neboť jest to dílo celého života. Bylo by mi teď těžkou úlohou, zahrnouti ji do několika slov. Ale kdybych měl vypověděti své kredo, tu nepochybně bych o tom, v co věřím a co chci, řekl asi totéž, jako každý umělec, který by chtěl mluviti věcně a bez kulatých slov. Nebylo by to naprosto nic divného a kacířského, co by nenáleželo do umění a k umění. Z toho by tedy vyplývalo, — když tedy to těžko přijatelné neleží v kredu a v definici — že asi nějaký zcizující rys leží v praxi, v duchovém i konstruktivním pojetí výtvarného úkolu.

Když jsem se odhodlal státi se malířem, tehdy jsem zrovna byl v továrně zaměstnán jako tkadlec, montér a zámečník. Nemohu říci, že jsem tam byl nešťasten a že by se mně byla ta práce se stroji protivila. Naprosto ne, ale cítil jsem strašně jasně tolik — kdybych tu pro vždy setrval — že by zde můj život uplynul marně, že bych takto svůj život cele nevyžil. A jestli mne tu velmi krvavý hlas duše pudil k malířství, nebylo to proto, že bych si malování obrazů představoval jako práci mnohem lehčí a blaženější, než je zmontování tkalcovského stroje a tkaní cvilinku, a také jsem ani okamžik nesnil o tom, že budu v pěkném atelieru malovat modelky a dělat z nich víly nebo bohyně, nebo si jezdit po světě a předvádět poutavé krajiny, ačkoliv jsem odjakživa zasažen jistou dobrodružností. A co jsem tedy chtěl na té proklaté galéře umění? Netáhlo mne to, být na ní pasažérem; myslím, že jsem chtěl opravdu být na ní řádným námořníkem, až popluje s rozpjatými plachtami.

Tak tedy neměla pro mne smyslová stránka umění té přitažlivosti a tolik podstaty, jaká se smyslovému

živlu v umění obyčejně přikládá. Vždy se ve mně něco vzpírá syrovému naturalismu, ale vzpírá se to snad ještě příkřeji všemu výtvarnickému narcissismu, jaký se shlíží v mělkých studánkách akademického malířství. Důsledky tohoto povahového založení jsou asi na praxi až příliš stroze a naze zjevné.

A tu iiž snad nemusím za sebe nic dokládat. O tom, co je tu dobré a co k nevýhodě, podává nejvěcnější svědectví sama práce. Není a nebude jinou, i kdybych ji omlouval či okrašloval jakýmikoliv důvody a posvěcenými slovy. Nespolečenskému člověku je těžko mluviti o sobě, ale když už v tom jsem, mohl bych ještě ledacos o sobě říci, že tak a tak cítím a smýšlím, mohl bych mluviti o tom, co mám rád a co nemiluju, co chci, kam mířím, proč jsem udělal to a ono, proč tak a ne jinak. Mohl bych to říci, protože mnohé jsem dělal s jasnou vůlí a jasným vědomím, spoléhaje, že nejspodnější pohnutky jsou velmi základní, přirozené a nejpodstatněji lidské. Ale všechno to, co bych mohl říci, chtěl bych raději namalovat. Bude to tak lepší, poskytne-li mi boj o život k tomu dost volnosti, soustředění a času.

A především pak jsem rád, že už jsem s tímto článkem hotov. Vždyť tady pořád šlo o to, udržeti rovnováhu!

Psychologie

F. Strother:

Příčina zločinu — vadný mozek.

II.

Všimněme si nyní podrobněji psychologické teorie, na níž naši chicagští badatelé stavějí:

Vložili jste někdy v chvíli roztržitosti hořící konec doutníku do úst? Neučinili-li jste tuto zvláštní zkušenost, vzpomenete si jistě na nějaký jiný, stejně běžný a stejně směšný lapsus pozornosti.

Jistě však vás nikdy nenapadlo, že by něco tak všedního a komického mělo co společného se zločincem. A přece tato věc souvisí s příčinou všech téměř zločinů, vyjma zločiny spáchané z nepřemožitelného návalu hněvu. To co jste učinili, bylo výsledkem přechodné »roztržitosti« a skončilo se smíchem na váš účet. Ale denně sta ubožáků vcházejí do kriminálů, protože jejich duch funkcionuje v ž d y c k y tak, jak funkcionoval na okamžik váš, a p r o t o ž e o n i n e m o h o u m y s l i t j i n a k, n e ž m y s l í.

Rozdíl mezi »duševním nedopatřením« normálního člověka a chronickou duševní úchylností člověka abnormálního je asi takový jako rozdíl mezi rukou zlomenou a »uschlou«. Zlomená ruka rychle nabude své normální výkonnosti; uschlá je handicapována trvale.

Abychom nabyli přesného ponětí o tomto rozdílu, vezměme za příklad zcela normální fysický akt a stopujme, jaká je při něm činnost vědomí. Řekněme, že jste ve škole pro základy kreslení a že váš učitel nakreslil na tabuli čtverec a řekl vám, abyste jej nakreslili po něm. Nemůže být nic prostšího a vy budete mít v malé chvíli na papíře dokonalý čtverec. A přece bylo k tomuto prostému aktu potřebí řady činností mnohem složitějších a mnohem podivuhodnějších, než je výkon kteréhokoli stroje, vynalezeného člověkem, na př. radiotelegrafu, telefonu, linotypu nebo automobilu. Svrchní část vašeho vědomí (šedá kůra mozková) studovala výkres na tabuli a postřehla jisté jeho vlastnosti: 1. že dolní a horní linie jsou rovnoběžky; 2. že bočné linie jsou rovnoběžky; 3. že všecky čtyři linie jsou stejně dlouhé; 4. že svrchní a spodní linie jsou horizontální; 5. že boční linie jsou vertikální. Když svrchní část vašeho vědomí pojala všechna tato podstatná fakta, signalisovala spodní části vašeho vědomí (malému mozku): »Teď mám všechny informace, jichž potřebuji. Zde jsou«. Potom učinila spodní část vašeho vědomí několik věcí. Jsouc sídlem svědomí uvážila nejprve otázku: »M á m udělat, k čemu mě učitel vyzval, mám nakreslit ten čtverec?« Zodpověděvši vůli tuto otázku kladně, je s ní citovost hotova. Potom dala rozkazy, telegrafujíc svalům prostřednictvím nervů, aby se svaly pohnuly, uchopily tužku, vedly ji po papíru a rýsovaly obrazec, jehož podrobnosti jim sdělila vrchní část vědomí.

Nuže, každý výkon vašeho denního života vyžaduje této podivuhodné dokonalé součinnosti intelektu a citů; intelektu, citu a vůle a (doslovně) bilionů příslušných buněk mozkových, nervových a svalových. (Prostorově možno mluviti o intelektu jako o svrchním vědomí, protože je lokalisován především v šedé kůře mozkové, o citovosti jako o spodním vědomí, protože je lokalisována především v basických gangliích mozku.) To znamená: každý uvědoměný čin vyžaduje této součinnosti. My jsme tak zvyklí tomuto fenomenu — ono se přihází tisíckrát denně bez nejmenší poruchy — že nikdy nepomyslíme na jeho složitost a dokonalost.

»Ale co tohle všechno má co dělat se zločinem?«

Trpělivost. Přijdeme k tomu hned a tohle všechno je k tomu průpravou.

Když jste vložil doutník do úst hořícím koncem, co se vlastně stalo? Řekněme, že jste kouřil, když vás učitel kreslení vyzval, abyste nakreslil čtverec. Máte špatný zvyk, že vkládáte tužku do úst, než jí použijete. Myslil jste si, že váš doutník špatně »táhne« a že vaše tužka je neobyčejně tvrdá a že je pošetilé, žádá-li učitel od rozumného člověka, aby nakreslil věc tak jednoduchou jako je čtverec, a řekl jste: »Ale ano, nakreslím to«, a hned v zápětí: »Ouvé!« Vaše vrchní vědomí přecházejíc rychle ze čtyř myšlenek od jedné k druhé, telegrafovalo dvě z nich z á r o v e ň spodnímu vědomí. Vaše »dráty se — doslovně — skřížily« a poručily vašemu spodnímu vědomí, aby zdvihlo doutník (vy jste zapomněl, že to není tužka) ke rtům a navlhčilo jej, než začnete kreslit.

Taková věc se vám stane dvakrát, třikrát do roka. Ale řekněme, že se vám »vaše dráty neskříží« jen časem, nýbrž že se kříží vždycky? Takových lidí je spousta. Říkáte o nich, že jsou výstřední«, nebo »divní« nebo »trochu trefení« nebo »bláznì«. Vědec o nich řekne, že »mají slabou schopnost koordinace«. Vy popisujete výsledek, vědec popisuje příčinu.

Ale dejme tomu, že znáte člověka, který se může dívat na čtverec celý den a nepostřehne vůbec, že jeho strany nejsou stejné délky? Vy řeknete, že je »hlupák«, »tupohlavec«, »slaboduchý«, »idiot«. Vědec řekne, že má »vadnou šedou kůru mozkovou«. Vy zase popisujete účinek: vědec popisuje příčinu.

Nebo zase předpokládejme, že znáte člověka, který by se mohl dívat na čtverec okamžik a věděl by o něm rázem všechno, co o něm věděl Eukleides, ale když by se snažil nakresliti jej, nakreslil by místo něho na papír kružnici? Možná, že jste přispěli svým hlasem k tomu, že tento člověk byl zvolen guvernérem vašeho státu, ale tento člověk je nebezpečné individuum, je potenciální zločinec. Má duševní n á v y k, který má každý zločinec, a je to n á v y k, jejž nemá žádný normální člověk. Vědec o něm řekne, že má vadná »basické ganglie« nebo že má »vadnou citlivost (afektivitu).«

*

Všichni zločinci mají »vadnou citovost«. Všechny případy »vadné citovosti« jsou výsledkem vadného nižšího vědomí. To znamená, že je ústrojná vada v tkáních jejich malého mozku. Tato vada může být: a) zděděná, b) fysickým následkem úderu (otřesu) nebo fysickým následkem degenerativní choroby, na př. progresivní paralysy. V osmdesáti devíti případech ze sta je

defekt pravděpodobně dědičný, v deviti je následkem progresivní paralysy, v jednom následkem náhodného úrazu.

Nuže, co znamená »vadná citovost«.? Každá lidská bytost má dvoje vědomí — dvě vrstvy »šedé hmoty.« Jedna je ve svrchní části hlavy jsouc doslova »chrámem myšlenky«, sídlem intelektu — je to šedá kůra mozková. Touto vrstvou šedé hmoty počítáme, že »dvakrát dvě jsou čtyři« nebo odhadujeme poměrné výhody krytého nebo otevřeného povozu pro zimu. To jest vědomí »myslící«.

Druhým komplexem šedé hmoty je vědomí »citové«. Jeho sídlem je spodní část mozku, zvaná vědecky basickými gangliemi. Spodní vědomí slouží k několika účelům. Přijímá smyslové vjemy — jím »vidíme«, »hmatáme«, »čicháme«, »slyšíme«, chutnáme«. Spoustou zkušeností zrakových, hmatových a sluchových a uvědomováním si toho, zda to, co vidíme, hmatáme a slyšíme, nám prospívá nebo škodí, vyvinuli jsme to, co nazýváme »citem« pro věci — cítíme »bázeň« při pohledu na mohutné vlny mořské, cítíme »bolest« při doteku horkých kamen a cítíme »blaho«, slyšíce zvuk přátelského hlasu. Spodní vědomí je tedy sídlem citů, emocí.

Ale spodní vědomí ovládá také svalstvo, jemuž dává signály skrze nervy. Když pocítíme bolest z dotyku horkých kamen, spodní vědomí dá návěští svalstvu, aby vzdálilo ruku z nebezpečného sousedství. To je bezděčný, automatický pohyb. Cítíme-li však blaho při zvuku přátelského hlasu, dá spodní vědomí svalstvu návěští, aby přiblížilo tělo k zvukovému závoji, nebo aby zůstalo v klidu. Signál k pohybu je projevem v ů l e a vůle má rovněž sídlo v spodním vědomí.

Dopisy

Český autor a Amerika.

Vážený pane redaktore a milý Karle Čapku!

Vám i všem, kteří jsou, ale nechtí býti potrefeni literárním pirátstvím v USA., mohu dát jedinou radu: Dokud Československo s Amerikou neujednává literární konvenci (a to si počkáme!), nezbývá nic jiného než — b u ď: vydávati svá díla v některém státě, který s Amerikou smlouvu m á (případ dosti obtížný, jen u skladatelů praktický), — a n e b o: postarati se včas o autorisovaný překlad, který vydáte v Anglii a zavážete překladatele neb nakladatele, aby jej dal copyrightotovati v Americe. Tertium non datur.

V přátelské úctě Dr. *Jan Löwenbach.*

Úpěchy čsl. socialistů.

Pane redaktore,

četl jste asi, že strana československých socialistů byla dotčena mým článkem o jejích úspěších. Ve své polemice praví České slovo: »Podle p. Beneše aféra Švihova měla stranu poškoditi, i když byla vyvolána proti straně, Stříbrný byl resignován, proč, to pisatel nezkoumá, jemu stačí pouhá resignace, aniž se stará, byly-li příčiny k ní vůbec.«

Tato věta mne zvláště zajímala, protože byla uveřejněna čtyři dny po té, kdy Večerník Českého slova uveřejnil karikaturu pana Stříbrného, pod kterou napsal: »Ministr železnic a člen pětky br. Jiří Stříbrný. Povaha neklidná, Švehlův dvojník. — Největší hazardér, který prohrál již jednou ministerské křeslo v kartách.« Váš *Jiří Beneš.*

Legionářská otázka.

Vážený pane redaktore,

než odpovím na dopis p. Rudolfa Medka, dovolím si učiniti poznámku o jeho osobě, aby bylo jasno: Nepochybuji o lvím srdci p. Medkově a je mi znám jeho význam v zahraničním odboji. On sám praví, že byl od jara r. 1917 členem Odbočky Nár. Rady pro Rusko a pak náčelníkem Vojenské Správy. Tedy od jara 1917 neslouží u trupy, kde se n e j v í c e dnes projevují nedostatky legionářských důstojníků. Chci tím říci, že p. Medek může dnes těžko rozhodovati o způsobilosti legionářských řadových důstojníků. Nynější působiště páně Medkovo — Památník Odboje — jistě soustředilo výkvět legionářů a sub specie těchto jest mu těžko posuzovat prostého d ů s t o j n í k a u trupy.

V největší části svého listu p. Medek vykládá, jak a z jakých řad byli rekrutováni legionářští důstojníci. Ujišťuji pana Medka, že neobjevil Ameriku. To ví každý, kdo se o legie zajímal. Ani já jsem ve svých článcích netvrdil opak. Casus litis jest jen v tom, že ona obrovská většina« vzdělaných důstojníků legionářských po příjezdu do vlasti vrátila se ke svým občanským zaměstnáním, kdežto většina ostatních zůstala dále důstojníky..

V další části svého listu si p. Medek zakládá na mém demaskování. Usmyslil si totiž, že já jsem oním »od r. 1918 subalterním důstojníkem, jehož kamarádi jsou dnes už majory«. N e j s e m! (Však sám víte, pane redaktore.) Vycházeje z tohoto lichého a poněkud krátkozrakého předpokladu a v příliš průhledné snaze seslabiti pádnost mých důvodů, klade do mého srdce mstu a do mých úst vědomé nepravdy a spílání. Mluvím-li nepravdu, jak mi pan Medek vyloží »universitu analfabetů« v Milovicích? O její existenci se dověděla veřejnost z reservátního hlášení velitele této školy na MNO., kteréžto hlášení otiskl svého času »Pr. Tagblatt«. Jak mi vysvětlí také ony eufemisticky nazývané »informační kursy« pro št. kapitány (ovšem legionáře), které jsem sám měsíc pozoroval v Milovicích? Mohl bych položiti p. Medkovi ještě choulostivější otázky, o nichž veřejnost chvála bohu neví, ale nechci ho přiváděti do rozpaků.

Pan Medek na jedné straně vyvrací rozdíl mezi normální armádou mírovou a mezi armádou dobrovolné kázně, čímž mne chce poraziti. Ale v zápětí praví, že »legie byly vojskem regulérním, normálně vojensky organisovaným a jejich dobrovolná kázeň byla nejvýš jejich plus«. Ale ano, vždyt já nic jiného netvrdil. Každý důstojník v armádě mírové, kde vojáci slouží pod tlakem zákona, má největší strach, aby si před vojáky v něčem nezadal a bývá jimi také kriticky, ba i trochu nenávistně pozorován. Praporčík Medek se však nemusel obávat svých kamarádů-d o b r o v o l c ů, sloužících ne pro vyplnění zákona, nýbrž pro ideu. Kdyby p. Medek byl sloužil po převratu u trupy, poznal by mentalitu dnešního poválečného vojáka. Ostatně já jsem řekl totéž, že dobrovolná kázeň pro legionářské důstojníky byla výhodou.

Konečně praví p. Medek: »Že legionářské propočítání let je darem danajským, jest rovněž jasno. I legionářům — a to z mnohých důvodů, nejen morálních.« A já jsem napsal: »Tvrdím jen, že propočítání legionářských let byl dar nesmyslný a nešťastný.« Jaký je mezi námi rozdíl? Já jsem chtěl přece konstatovati jen tento fakt.

Na konec upozorňuji p. Medka, že slova »parvenu« jsem neužil jako nadávky. Rozhodně jsem užil vůči legionářům pěknějších slov, než jest m s t a, v ě d o m á n e p r a v d a a s p í l á n í, čehož užil p. Medek vůči mně. Nebýti toho, že to napsal Rudolf Medek, č e s k ý b á s n í k, považoval bych každou debatu předem za ztracenou. Prohlásiti někoho bez důkazů za lháře, jest obrana nejpohodlnější a ještě účinnější, nežli nastaviti mu Rusko, Italii a Francii.

Pane redaktore, končím tentokrát, doufám, definitivně.

V úctě Váš —*Mi*—

(P o z n. r e d. Redakce projevuje tutéž naději, již vyjádřil p. —Mi— v poslední větě. Redakce zároveň vyslovuje živé politování nad tím, že si nadrobila takovou polemiku, a vyjadřuje se své strany přesvědčení, že se nesmí generalisovati ani tím ani oním směrem, tedy ani říkati: legionářští důstojníci jsou špatní a nevzdělaní — ani: legionářští důstojníci jsou dobří a vzdělaní. Takové kolektivní soudy jsou ošidné. Chápeme ovšem rozhořčení dobrých a vzdělaných legionářských důstojníků, které pocítili nad slovem »parvenu«. Myslíme, že je můžeme ujistiti, že p. —Mi— se jich nechtěl dotknouti.)